עלון שבועי

מראי מקומות לעיון בדף היומי

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו

מיסודה של עמותת
"משולי עדימת"
רחוב שאגת אריה 17/25
קרית ספר 71919 מודיעין עילית
ארץ ישראל

גליון מספר 519

הוצאת ע"י בנם הנה"נ
הר"ר אברהם אליעזר מרקוביץ שליט"א לונדון

לע"נ הר"ר צבי בהר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ז"ל

בס"ד, טו' אלול התשע"ד. מסכת חגיגה דף ב – דף טו

דף ב' ע"א

א) מתני', ועבדים שאינם משוחררים. הקשה **הטורי אבן** דמשמע ממתניתין, דעבדים משוחררין חייבים בראיה. והקשה מהא דאיתא **בפסחים** (ח:) דמי שאין לו קרקע פטור מן הראיה, ומסתמא איירי בקרקע ארץ ישראל, ובעינן נמי שאינה חוזרת ביובל, ומנין לעבד קרקע שאינה חוזרת ביובל שיתחייב מחמתה בראיה. ותירץ, דאיירי שנשא אשה יורשת ומתה, וירשה למאן דאמר ירושת הבעל דאורייתא, דאינה חוזרת ביובל. **והשפת אמת** תירץ, דשייך בגוונא שקנה קרקע בבתי ערי חומה, שאינו חוזר ביובל. עוד כתב, דכל הפטור של אין לו קרקע, הוא מעליה לרגל. אך אם נמצא בירושלים, וודאי שמחויב בראיה.

ב) מתני', ולעלות מירושלים להר הבית. ביאר **התוס' יום טוב,** דאף דמצות ראיה היא להֵראות בעזרה כדכתב **הרמב"ם** (פ"א מחגיגה ה"א), מכל מקום נקטה מתניתין "להר הבית", לאשמועינן שאם יכול לעלות להר הבית שהוא בשיפוע, ודאי שיכול גם לעלות במעלות המתוקנות שם לעזרה.

ג) רש"י ד"ה איזהו קטן, בתוה"ד, על אביו ועל אמו לחנכו. **התוס' ישנים ביומא** (פב.) **ד"ה בן שמונה** כתבו, דאין האם מחויבת בחינוך. ומעשה דהילני המלכה **בסוכה** (ב:) שישבו עמה בניה בסוכה, שמא איירי שהיה להם אב, או דעבדא כן למצוה בעלמא, ולא משום חיוב. וכן הוכיח **המגן אברהם** (או"ח שמ"ג סק"א) **מנזיר** (כט.), דמבואר התם דנשים אינם מצוות בחינוך.

ד) תוס' ד"ה הכל חייבין, בתוה"ד, וגם יש ליישב דמתני' משמע ליה וכו'. **בהגהות הב"ח** (אות ה) הוסיף בדבריהם "אלמא משמע דבראיית פנים בעזרה איירי, מדקאמר שאינו יכול לילך". **ומהמהרש"א בתוס' ד"ה איזהו** נראה דפירש, דסיפא דקטן שיכול לרכב על כתפיו של אביו חייב, על כרחך איירי לענין ראית פנים בעזרה, דאילו לענין קרבן אין לחייבו לדעת רש"י, וכדכתבו בסוף **ד"ה איזהו,** ושפיר מוכח דמתניתין לענין ראיית פנים איירי. ועיין להלן אות ז. [ולדבריו אלו נתיישב נמי מדוע לא הביאו ראיה מהרישא "כל שאינו יכול לעלות ברגליו", דהתם היינו לענין גדול ופטור מקרבן מגזרת הכתוב].

ה) בא"ד, בסוה"ד, ועוד בגמ' דקאמר שפטורה מראיה. כתב **הרש"ש,** דאין כוונתם להמבואר **לקמן** (ו:) גבי ג' מצוות נצטוו ישראל ברגל, ראיה שמחה וחגיגה, יש בשמחה מה שאין בשתיהן שהשמחה נוהגת באנשים ונשים מה שאין בשתיהן. דהרי ביארו בריש דבריהם דהתם איירי לענין ראיית פנים בקרבן. אלא כוונתם להמבואר **בראש השנה** (ו:) דסבר ר' זירא לומר, דכמו שנשים אינן מצוות בראיה, כך אינן עוברות בבל תאחר.

ו) תוס' ד"ה איזהו קטן, בתוה"ד, אך קשה למורי למאן דאמר תשלומים דראשון. הקשה **הפורת יוסף,** דהרי ביארו דקטן מביא רק לשם נדבה, ואינו מדין קרבן ראיה, ומה לי בהא דכולם תשלומים לראשון. ותירץ, דשמא כעין דאורייתא תקון, וכיון דמדאורייתא כולם תשלומים דראשון, אף מדין נדבה אינו מביא בשאר הימים.

ז) בא"ד, בסוה"ד, ורש"י פירש וכו'. ביאר **המהרש"א,** דכוונתם למה שביארו **תוס' ד"ה הכל** דטעם רש"י שהעמיד מתניתין לענין ראיית פנים בעזרה, מדמבואר בסיפא דמתניתין, דקטן שיוכל לאחוז בידו של אביו חייב בראיה. ומוכרח דסבר דקטן אינו חייב בקרבן. דאי נימא דחייב בקרבן, מאי ראיה איכא, (ועיין **לעיל** אות ד). **והשפת אמת** כתב, דמוכח כן מדברי **רש"י ד"ה בית שמאי אומרים** שכתב, גדול הבא ליראות וכו', ומשמע דקטן אינו חייב בקרבן.

ח) גמ', לאתויי חיגר ביום הראשון ונתפשט ביום השני. הקשה **הטורי אבן,** לדעת **הרמב"ם** (פ"א מחגיגה ה"א) דראית פנים בעזרה אינה אלא ביום הראשון ואין לה תשלומים, הא כיון דהיה חיגר ביום הראשון ולא התחייב בראית פנים, אף בראית קרבן שהיא מחיובי ראית הפנים לא התחייב, ואמאי יתחייב כשהתפשט ביום השני. ותירץ **העמק ברכה** (מצות ראיה אות א'), דכל דברי הרמב"ם דאין תשלומים לראיה, הם למאי דקיימא לן דכולן תשלומים דראשון. אבל למאן דאמר כולן תשלומים זה לזה, הוא הדין לענין מצוות ראיה, כל יום הוא חיוב לעצמו.

ט) גמ׳, אלא למאן דאמר כולן תשלומים דראשון לאתויי מאי. הקשה **הטורי אבן**, דר׳ יוחנן הסובר כולן תשלומים לראשון כדאיתא **לקמן** (ט.), סובר נמי דלילה לאו מחוסר זמן, ואם היה ראוי בלילה, התחייב. ואם כן אמאי לא אמרינן לאתויי פשוט שנתחגר קודם עלות השחר, ושוב נתפשט ביום שני, דכיון דבתחילת ליל ראשון היה ראוי, כבר נתחייב ושפיר יוכל להשלים ביום שני. וכעין זה הקשה **הלחם משנה** (פ״ב מחגיגה ה״ה) ותירץ, דמיבעי לשנויי גם אליבא דהלכתא דלילה מחוסר זמן, ולא סגי במה שבלילה היה ראוי.

י) גמ׳, לא קשיא כאן כמשנה ראשונה וכו׳. ברש״י ד״ה משנה ראשונה פירש, דלמשנה אחרונה כיון דכופין לרבו לשחררו, הוי כמשוחרר וחייב בראיה. **והרמב״ם** (פ״ב מחגיגה ה״א) כתב, דמי שחציו עבד וחציו בן חורין פטור מפני צד עבדות שבו. והשיג עליו **הראב״ד** דהוא כמשנה ראשונה. וביאר **הכסף משנה** דהרמב״ם פירש להיפך, דלמשנה ראשונה חייב בראיה, ואילו למשנה אחרונה אינו חייב בראיה. וטעמו, כדפירש בנו **רבינו אברהם**, דמדין תורה ודאי דפטור מן הראיה משום צד עבדות שבו. והגם דחייבוהו מדבריהם, מכל מקום למשנה אחרונה דכופין את רבו, תיקנו שלא יתחייב, כדי לכוף את רבו לשחררו שיוכל לקיים המצוה. והעיר **הטורי אבן** דאי נימא דמדאורייתא הוא פטור, הוי חולין בעזרה. ואין לומר שיביא מדין נדרים ונדבות, דהרי אין נדרים ונדבות קרבין ביום טוב.

יא) [תוס׳, ד״ה איזהו קטן, בסוה״ד, וי״ל אע״ג דלא סמיך עליה וכו׳. מבואר דפשיטא לתוס׳ דקטן אינו סומך. ודלא **כהמנחת חינוך** (מצוה קט״ו אות ו׳) שכתב, דקטן יכול לסמוך כשהגיע לחינוך, דאף דאיכא איסור עבודה בקדשים, שרינן לה לצורך מצות חינוך. וכמו שכתבו **התוס׳ בפסחים** (פח.) **ד״ה שה.** דקטן אוכל פסח אף שאינו למנויו, דלצורך מצות חינוך שרינן הך איסורא. (ט.ו.)]

יב) תוס׳ ד״ה יראה יראה, בתוה״ד, דהא לא שייך ביאה גבי שכינה. **הר״י קורקוס** (פ״ג מחגיגה ה״א) יישב דעת רש״י, דשפיר משכחת ביאה גבי שכינה, כדכתיב ״בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אילך וברכתיך״ (שמות כ, כא).

יג) בא״ד, בסוה״ד, ולא דמי לעובד ועבד. ביאר **המהרש״א,** דכוונתם להקשות, דתנא דמתניתין לא דרש יראה יראה, ואילו לענין עובד ועבד, ליכא למאן דלא דריש למקרא ולמסורת. ותירצו, דשאני הכא דליכא הפרש בכתיב בין המקרא למסורת, ומשום הכי סבר תנא דמתניתין דדרשינן דוקא המקרא.

דף ב׳ ע״ב

יד) גמ׳, תקנתם את רבו. ביאר **התפארת יעקב** (גיטין מא.), דבלא תקנה דבית הלל שעובד לעצמו יום אחד ולרבו יום אחד, הדין הוא שאין רבו יכול להשתעבד בו כלל, שהרי לעולם יכול לומר לו דעתה עובד לעצמו. ואמרו להם בית שמאי, דתקנה זו טובה היא לרבו, אך לעבד אדרבה מקלקלת, דקודם התקנה כיון דאין רבו יכול להשתעבד בו, שפיר כופין לו לשחררו ויקיים פריה ורביה, ועתה שתיקנו שרבו יכול להשתעבד בו, איכא עשה דלעולם בהם תעבודו ואסור לשחררו.

טו) תוס׳ ד״ה תיקנתם, בסוה״ד, והר״ר משולם וכו׳. **בשיטה מקובצת לבבא בתרא** (יג.) הביא **מתוספות הרא״ש,** דאף שלא תיקנו לרבו בענין הוולדות, מכל מקום מה שאפשר תיקנו. אבל לענין העבד לא תיקנו עיקר קילקולו שהוא חסרון פריה ורביה.

טז) בא״ד, שם. ביאר **המהרש״א,** דלרבינו משולם כיוון דאין התקנה מועלת לרבו, עדיף טפי לכופו לשחררו, כדי שיקיים העבד אף פריה ורביה.

יז) תוס׳ ד״ה לישא שפחה. ולמכור עצמו לא מצי. **התוס׳ בבבא בתרא** (יג.) **ד״ה כופין** תירצו, דאין זו תקנה כיון דאסור למכור עצמו לעבד עברי. **ובטורי אבן** (ד״ה עוד הקשה) הוכיח **מרש״י ותוס׳ בקידושין** (סט.) דלצורך, אין איסור למכור, דאיתא התם דאמר ר׳ שמלאי לאושפזיכניה שהיה ממזר, שהיה יכול לטהרו על ידי שהיה משיאו לגנוב ולהמכר בעבד עברי, שיתנו לו שפחה כנענית ויטהרו הוולדות על ידה. וכתב **רש״י בד״ה מאי נינהו,** וכן **התוס׳ בד״ה אלא,** דהוא הדין היה יכול לומר לו דלכתחילה יכול למכור עצמו בעבד עברי.

יח) בא״ד, דהתם לא קפיד קרא אלא בכלאים דתרי מינים. **בקובץ ביאורים** (גיטין אות לא) ביאר דבריהם, דבכלאים אין האיסור אלא על שני מינים, ולו יצוירו שור וחמור ממין אחד מותרין הן זה בזה. וכיון דפרד ופרדה מין אחד הן מותר אף דאתי צד סוס ומשתמש בצד חמור. אבל איסור עבד בבת חורין אינו משום שני מינין, והיכא דאתי צד עבדות ומשתמש בצד חירות אסור אף ששניהם ממין אחד.

יט) בא״ד, שם. **הר״ן בחולין** (כז: מדפי הרי״ף) תירץ, דשאני פרידה דליכא לא צד סוס ולא צד חמור, אלא הוי בריה בפני עצמה, ולכך אינו כלאיים זה בזה.

כ) תוס׳ ד״ה לישא שפחה (הב׳), בתוה״ד, ואם תאמר וליתי עשה דלשבת יצרה וכו׳. **התוס׳ בגיטין** (מא.) **ד״ה לישא** הקשו, דליתי עשה דפרו ורבו. וכתב **המהר״ם** (שם), דמדלא הקשו מעשה דלשבת יצרה, נראה דהקשו שישא בת חורין ויקיים על ידה פרו ורבו, [ודלא כתוס׳ בסוגין שהקשו מעשה דשבת יצרה דשייכי גם בשפחה]. אך כתב, דיש לדחות דהתוס׳ לאו בדווקא נקטו פרו ורבו, והוא הדין דיש להקשות שישא שפחה ויקיים עשה דשבת יצרה. **והאבני מילואים** (סימן א׳ סק״ג) כתב, דגם בבת חורין לא יקיים פרו ורבו, דהא כתבו **התוס׳ בגיטין** (מג.) **ד״ה ואי אמרת,** דחציו עבד וחציו בן חורין אין בנו מתייחס אחריו.

כא) בא״ד, בסוה״ד, ועשה ליכא עד גמר ביאה. הקשה **המנחת חינוך** (מצוה א׳ אות י״ד), דהרי הגמר ביאה נמי אינו אלא הכשר מצוה כהעראה, דהא אינו מקיים העשה עד שיהיה לו בן ובת. **ובקובץ הערות** (סימן ס״ט אות כ״ז) תירץ, דלא בענין שיעבור על הלאו בזמן <u>קיום</u> העשה, אלא שיעבור בזמן <u>עשיית</u> העשה, ועשיית דפרו ורבו נשלם בזמן גמר הביאה. ולא דמי להעראה דהוי רק הכשר לגמר המצוה.

כב) תוס׳ ד״ה לא תוהו, בסוה״ד, ועוד פרו ורבו אכולהו בני נח וכו׳. הקשה **המהרש״א,** הא להדיא שנינו **בסנהדרין** (נט:) דפרו ורבו נשנית בסיני, וכל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית לישראל, לישראל נאמרה ולא לבני נח. **והמשנה למלך** (פ״י ממלכים ה״ז), תמה על דבריו, דהא אף דאמנם לאחר שנתקדשו במעמד הר סיני, נפקעה המצוה מבני נח. מכל מקום בודאי לכולי עלמא קודם לכן, גם בני נח נצטוו אפרו ורבו, ואפילו כנען. **והקרני ראם** דחה השגתו עיין שם. [ודברי המשנה למלך צריכים עיון, דמה אכפת לן במה שהיו מצווים לפני מתן תורה הא אין לכך כל נפקא מינה לחייב עתה את העבד בהאי מצוה משום בן נח.].

כג) תוס׳ ד״ה כופין, בתוה״ד, ואף על גב דאמרינן המשחרר עבד עובר בעשה. **הטורי אבן** (ד״ה ומכל מקום) תירץ קושייתם, דמכיון דלא שייך בו

לעולם בהם תעבודו, דהרי ביומו הוא לעצמו, ליכא להאי עשה ושפיר יכול לשחררו.

כד) תוס׳ ד״ה נשים, בסוה״ד, דהכא תרי עניני. הקשה **התוס׳ יו״ט**, דאדרבה, התם בנדה הוי טפי תרי עניני, דקטנות לענין מיאון, ואשה לענין עיגון.

כה) בא״ד, וקטן לא ידעינן דפטור מקרא. הקשה **התוס׳ יו״ט**, הא מבואר להדיא בברייתא בגמ׳ דקטן פטור הואיל ופטורים מכל המצוות. ותירץ **הרש״ש**, דברייתא קאי לענין פטור משמחה. אבל לענין ראיה, הוה אמינא דילפינן גזירה שוה ראיה ראיה מהקהל לחייבו בראיה, ולזה כתבו דילפינן בקל וחומר מאשה שפטורה. ועיין **לקמן** (ג.) **בתוס׳ ד״ה גמר.**

כו) גמ׳, תנינא להא דתנו רבנן וכו׳. הקשה **הטורי אבן**, מאי הראיה ממתניתין דחרש המדבר הוי כפיקח, דלמא מתניתין סברה דהוי כשוטה, ולכך נשנה עם שוטה וקטן. דהא דוקא כיון דבברייתא איתא דהוו בני דעה בעינן לאוקי מתניתין בחרש שאינו שומע ואינו מדבר. ותירץ, דהא דאמרו תנינא להא דתנו רבנן, לא קאי אזה וזה כפיקחין לכל דבריהם, דהוא מלתא דפשיטא כדתנן **בתרומות** (פ״א מ״ב). אלא דאתי להוכיח דמדבר ואינו שומע הוא החרש, דמשום הכי אינו שומע ואינו מדבר נמי איקרי חרש, דאפשר דחרשותו גרמה דאינו מדבר. אבל עצם מה שאינו מדבר אינו טעם לקרותו חרש. דאי נימא דהשומע ואינו מדבר הוא החרש, אמאי נקטה מתניתין לשון חרש לאותו שאינו שומע ואינו מדבר, הא מה שאינו שומע לא שייך כלל למה שאינו מדבר.

כז) תוס׳ ד״ה שומע, בתוה״ד, דהתם בחגיגה נמי מחייב. ביאר **הטורי אבן** (אבני שוהם **לקמן** (ג.) ד״ה ההוא), דאף **דלקמן** (ג.) ילפינן ראיה וחגיגה מהדדי, מכל מקום לענין מדבר ואינו שומע דלא כתיב להדיא לפוטרו, אלא נלמד ראיה ראיה מהקהל, לא מדמינן ראיה לחגיגה, דהרי אין למדים למד מן הלמד בקדשים כדאיתא **בשבועות** (י.). והקשה, **רבזבחים** (נ.) מיבעיא לן בדבר הלמד בגזירה שוה אם חוזר ומלמד בקדשים.

כח) בא״ד, שם. **הרמב״ם** (פ״ב מחגיגה ה״א) פליג אדבריהם, ולדבריו כל הפטורים מן הראיה, פטורים נמי מן החגיגה. וכתב **המנחת חינוך** (מצוה פ״ח) דלדברי הטורי אבן (באות הקודמת), בסומא שפטורו כתיב להדיא בקרא, גם התוס׳ יודו דהוא הדין לענין חגיגה יש לפוטרו.

דף ג ע״א

א) גמ׳, לענין ראיה גמר ראיה ראיה מהקהל. הקשה **הטורי אבן**, הרי מסקינן **בנדה** (כב:) דבעינן גזירה שוה מופנית, והכא תרוויהו צריכי, ה״יראה״ דרגל נצרך לעצם המצוה, וה״יראה״ דהקהל נצרך לאתחלתא דביאה כדאיתא **בסוטה** (מא.). וגם אי נימא דה״יראה״ דהקהל מופנה משום דדרשינן לאתחלתא דביאה מהא דכתיב בבוא כל ישראל, אכתי הוי מופנה מצד אחד דמשיבין, ויש להשיב מה לראיה שכן תדיר דנוהג ג׳ פעמים בשנה. ותירץ **השפת אמת**, דאין כוונת הגמ׳ לגזירה שוה, אלא הוי במה מצינו, דהרי ענין ההקהל הוי גם מענין מצות ראיה.

ב) גמ׳, שם. ביאר **הטורי אבן**, דכל הילפותא היא למסקנא, דשומע ואינו מדבר פטור מהקהל אף דגמיר טובא. אך לסלקא דעתין דטעם הפטור הוא משום דכל דלא מישתעי לא גמר, אי אפשר למילף לראיה, דהרי בטעמא תליא מילתא דכתיב למען ילמדו, ומה שייך הוא למצות ראיה.

ג) תוס׳ ד״ה גמר, בתוה״ד, וטפלים לא מחייבינן כמו בהקהל. **במאירי** (ד״ה חינוך) תירץ, דרק נשים שהם בכלל המצוות, הוי ילפינן מהקהל לולי המיעוט של ״זכורך״, אך לענין קטנים חידוש הוא, ולא ילפינן.

ד) גמ׳, חרש באזנו אחת פטור מן הראיה שנאמר באזניהם. ביאר **המהרש״א**, דאף דהאי קרא בהקהל כתיב, מכל מקום סמכה הגמ׳ על הא דילפינן ראיה מהקהל.

ה) גמ׳, חיגר ברגלו אחת פטור מן הראיה שנאמר רגלים. כתב **הטורי אבן**, דאין הילפותא מדלא כתיב פעמים כדכתיב **בדברים** (טז, טז), דהרי בהמשך סוגיין דרשינן מדכתיב פעמים, פרט לבעלי קבין. אלא הילפותא מקרא יתירא, דסגי במה דכתיב ״את חג המצות וגו׳, וחג האסיף וחג הקציר וגו׳״. מיהו **הרמב״ם** (בפירוש המשניות) ביאר, דילפינן מדלא כתיב פעמים.

ו) גמ׳, שם. הרמב״ם (פ״ב מחגיגה ה״א) כתב, דחיגר ברגלו האחת פטור מדכתיב ״בעלותך ליראות את פני ה׳ וגו׳״. והקשה **הלחם משנה**, דהרי בסוגיין מבואר דילפינן מרגלים. וכן קשה מה שמיעט הרמב״ם חרש באוזן אחת מדכתיב למען ישמעו, וחרש באוזן אחת אין שמיעתו גמורה, ואילו בסוגיין ילפינן מדכתיב באזניהם. ותירץ, דשמא נקט הרמב״ם הדרשות הפשוטות יותר.

ז) גמ׳, שהיה תחילה לגרים. ביאר **השפת אמת**, דאברהם אבינו היה הראשון שנצטוה לך לך מארצך להיות גר בארץ אחרת, לחסות תחת כנפי השכינה. **והמהר״ץ חיות** ביאר, דאברהם אבינו היה הראשון שהקריא בני אדם לעבודת ה׳, כדאיתא **בסוטה** (י:).

ח) גמ׳, אבל נחשים ועקרבים יש בו. ביאר **רבינו אליהו מזרחי** (בראשית לז, כב), דוודאי דראובן שיעץ להשליכו לבור לא ידע שהיו בו נחשים ועקרבים, וכדהעיד עליו קרא דעשה כן להצילו מיד אחיו. ואף האחים לא ידעו מהנחשים והעקרבים, דכיוון דראוהו חי ולא ניזוק, ודאי שה׳ עמו ולא היו מוכרים אותו. אלא דהקרא יליף לן הנס שנעשה עמו.

ט) גמ׳, שהלכו להקביל פני ר׳ יהושע. ברש״י ד״ה להקביל פירש, דיום טוב היה והלכו להקביל פניו דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל. **ובאבות דר׳ נתן** (פי״ח מ״ב) איתא, דלעת זיקנותו הלכו לבקרו.

י) גמ׳, שבת של מי. איתא **בברכות** (כח.) דלאחר שהחזירו את רבן גמליאל לנשיאותו אחר שמינו את ר׳ אלעזר בן עזריה תחתיו, הנהיגו דרבן גמליאל ידרוש ב׳ שבתות, ור׳ אלעזר בן עזריה שבת אחת. וביאר **המהרש״א** (בחידושי אגדות כאן), דשאלם שבת של מי היתה לדעת בשם מי נאמרו הדברים, דהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם.

יא) גמ׳, טף למה באין. הקשה **המהרש״א** (חידושי אגדות) הרי בקרא (דברים לא, יג) מפורש להדיא הטעם, ״ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו״. ותירץ, דהקרא איירי בקטנים בני חינוך. והגמ׳ קאי על קטנים שאינם בני חינוך. **והרמב״ן בפירוש התורה** (שם) ביאר גם דברי הגמ׳ כהמהרש״א, וכן פירש הפסוק. דהטף ישמעו וישאלו, והאבות ירגילום ויחנכו אותם. כי אין הטף הזה יונקי שדים, אבל הם קטני השנים הקרובים להתחנך, ולמדו ליראה בעתיד. (ועיין באות הבאה)

יב) גמ׳, שם. (עיין באות הקודמת) **והטורי אבן** הוכיח מסוגיין, דחיוב הבאת הקטנים מוטל על בית דין, דאי נימא דהחיוב הוא על אביו, היכי משכחת לה שיתחייב, הרי כי היכא דבראיה בעינן קרקע, הוא הדין בהקהל, וכדילפינן ראיה ראיה, ולקטן לא משכחת קרקע אם לא ביתום שירש את אביו, ובכהאי גוונא אין שייך לצוות להביאו אלא על בית דין.

ודחה, דיש לומר דירש את אמו למאן דאמר ירושת הבעל דרבנן, דמדאורייתא בנה יורשה. אך ביתום מאב באמת אין חיוב על בית דין להביאו. **והמנחת חינוך** (תרי"ב) תמה בעיקר דבריו, דמכיון דאין החיוב כלל על הקטן, אלא על אביו כדי ליתן לו שכר, מה לי מה שאין לקטן קרקע.

דף ג' ע"ב

יג) גמ', ואף הוא פתח ודרש. ברש"י ד"ה ואף הוא, פירש דקאי אר' אליעזר בן עזריה. וביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות), דכן נראה מסיום דברי ר' יהושע בלשון הזה אמר להם אין דור יתום וכו', דנראה דעד הכא הם דברי ר' אלעזר בן עזריה. אך כתב, דמלשון "ואף הוא" נראה דקאי על ר' יהושע. ומה דסיים אין דור יתום, היינו משום דדרש כעין דרשתו. [**ובאבות דר' נתן** (פי"ח מ"ב), איתא ועוד דרש בה דברי חכמים כדרבנות וכו', ונראה להדיא כדפירש רש"י, דהוא המשך דרשת ר' אלעזר בן עזריה. (ח.ו.)]

יד) גמ', אף אתה עשה אזניך כאפרכסת. ברש"י ד"ה עשה פירש, וכשתדע להבחין אי זה יכשר קבע הלכה כמותו. וביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות) דפירושו **כהערוך** דאפרכסת הוא דלי של רחיים שהוא מכניס הרבה ומוציא קמעא, והוא משל לענינינו שיכניס לאזנו לשמוע הרבה דברי כולן בין המטמאין ובין המטהרין, אבל יקנה לו לב להבחין מדעות החלוקות איזה יכשר ויקבענו לו הלכה כמותו. **וברבינו חננאל** פירש, שלבסוף כולם מסכימין לדעה אחת, וכמו שאמרו את והב בסופה.

טו) [גמ', וקנה לך לב מבין וכו'. לשון הגמ' צריך עיון מה הוא קנין הלב מבין (ולא המוח), ואיזה הכנה יש בזה לעשיית אזנו כאפרכסת. ויש לבאר על פי דברי **רש"י בד"ה עשה וכו',** שפירש, מאחר שכולן לבן לשמים, עשה אזנך שומעת. ולמוד ודע דברי כולן, וכשתדע להבחין אי זה יכשר קבע הלכה כמותו. הנה דרמז לנו שלב מבין הוא על ידי הכנעת לבו לשמים. והיא ההקדמה ליכולת שמיעת האוזן. דהיינו דהכנעת העצמיות והשמיעה מתוך חוסר דעה עצמית, הוא התנאי לאפשרות קנין דעת עצמו, שתבוא רק לאחר שמיעת כל הדעות.].

טז) גמ', ולימרו ליה להדיא. הקשה **בדרשות הר"ן** (דרוש ח), דהרי להדיא מפורש הטעם **לעיל** (בעמוד א'), דאמרו לו תלמידיך אנחנו, ואין לנו לדבר בפניך. ותירץ, דשאני הכא דהרי ביקשם לומר לו. ועוד, הרי לא אמרו לו בשם עצמם, אלא בשם ר' אלעזר בן עזריה, ולא שייך לומר בזה תלמידך אנחנו.

יז) גמ', מעשה בר' יוסי בן דרומסקית וכו'. בתוספתא דידיים (פ"ד ה"ז) איתא, דאמר לו ר' יוסי בן דרומסקית לר' אלעזר תלמידך אני וכו'. וכתב **הר"ש** (ידיים, פ"ד מ"ג), דפליג אסוגיא דידן דמבואר דכעס עליו שפתח לומר החידוש ולא הקדים דתלמידך אני.

יח) גמ', פשוט ידיך וכו'. ברש"י ד"ה פשוט ידיך ביאר, דהוקשה בעיניו שנתן העטרה לאותו דרשן. **והמהרש"א** (חידושי אגדות) **והטורי אבן** פירשו, דהוא משום שלא אמר לו תלמידך אני כדרך שאמרו ר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר חיסמא לר' יהושע. והוסיף **המהרש"א,** דלפירוש זה יתבאר אמאי נענש שנסתמו עיניו, דדינו כמורה הלכה בפני רבו דדינו במיתה, והסומא נחשב כמת.

יט) גמ', פתח ואמר סוד ה' ליראיו. ביאר **התפארת ישראל** (ידיים, פ"ד מ"ג), דבכה על הא שלא היה עמהם בסוד קדושים ועדה, כשזכו וכיוונו מדעתם להלכה למשה מסיני.

כ) גמ', הלכה למשה מסיני. הר"ש (ידיים, פ"ד מ"ג), **והרא"ש** (הלכות מקוואות סימן א') ביארו, דאין הכוונה דהוי הלכה למשה מסיני, אלא הוי דבר ברור כהלכה למשה מסיני. אמנם **הר"ש** הוכיח מלשון התוספתא, "כך מקובלני מר' יוחנן בן זכאי שקיבל מן הזוגות והזוגות מן הנביאים והנביאים ממשה", דהוא הלכה למשה מסיני כפשוטו.

כא) תוס' ד"ה עמון ומואב, בתוה"ד, וכי תימא דקדושה ראשונה. הקשה **המהרש"א,** מה תירוץ הוא דקדושה ראשונה קידשה לשעתה, הרי עולי בבל ודאי קידשו כדשנינן ג' ארצות לביעור. **ובהגהות הב"ח** (אות ג ד) תיקן הגירסא "וכן תימה דקאמר הכא קדושה ראשונה". ועל קושיה זו לא תירצו הכא, וסמכו אדבריהם **במגילה** (י.) **ד"ה דכולי,** דהאי טעמא אינו מדברי ר' אלעזר, אלא גמ' קאמר לה.

כב) גמ', לעולם דקא עביד להו דרך שטות. כתב **הבית יוסף** (חו"מ סימן ל"ה), דאין הכוונה שעשה כן פעם אחת, אלא שדרכו בכך. וכתב **הפרי מגדים** (יור"ד, סימן א' סקכ"ג), דהיינו שעשה כן תלתא זימני או על כל פנים תרי זימני. **והשפת אמת** הוכיח כדבריו, מקושית הגמ' "אי דעביד להו דרך שטות, אפילו חדא נמי". דאי נימא דסגי בפעם אחת של מעשה שטות, שפיר קאמר רב הונא עד דעבד לכולהו, דהרי בעינן שיוחזק בשטות, ורק אי נימא דבעינן תלתא זימני דמעשה שטות, אתי שפיר קושית הגמ', "אי דעביד להו דרך שטות, אפילו חדא נמי". דהא נמי במעשה אחד תלת זימני הוחזק לשוטה.

כג) רש"י ד"ה והלן בבית הקברות, בלילה. הקשה **הטורי אבן,** אמאי בעינן שילון שם, תיפוק ליה משום יוצא יחידי בלילה. ותירץ, דכיון דבית הקברות הוי מקום סכנה, אדרבה יש לומר שאינו שוטה, דהרי גם שוטה מופלג אינו מוסר עצמו למקום סכנה, אלא הולך להתם בשביל שתשרה עליו רוח טומאה. וקא משמע לן דאם לן שם, ודאי משום שטות הוא. ועוד תירץ, דקא משמע לן דאפילו אינו הולך יחידי, אם לן שם, הוא דרך שטות.

דף ד' ע"א

א) רש"י ד"ה אתא קרא, בתמיה למה לי קרא מהיכא תיתי לן לחיוביה. דעת **הרמב"ם** (פ"ט מטומאת מת הי"ב) דספיקא דאורייתא מדאורייתא לקולא ומדרבנן לחומרא, ודעת **הרשב"א** (**קידושין** עג.) דספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא. והקשה **הטורי אבן** כיון דהכי קיימא לן, מה הקשו איצטריך קרא למעוטי ספיקא ומהיכי תיתי לחיוביה, הא משום דספק דאורייתא מדאורייתא לחומרא, צריך למעטו. [ובהגהות **ברוך טעם** (אות קצט) על **הטורי אבן** (**ראש השנה** כט.) כתב, דכל האי פלוגתא הוי דוקא באיסורים, אבל בספק חיוב מצות עשה לכולי עלמא ספק דאורייתא מדאורייתא לקולא]. אמנם דעת **החוות דעת** (יו"ד ריש סי' ק"י) **והחתם סופר** (או"ח סי' י"ד) הפוכה, דבמצוות לכולי עלמא אזלינן לחומרא דלא דיברה תורה על הספק. אמנם החוו"ד (שם) הסיק דהינו בוודאי בר חיובא, אבל בספק אזלינן לקולא, ולפי זה הכי נמי ניזיל לקולא דהוה ספק בר חיובא. **והשפת אמת** תירץ, דכוונת רש"י, מהיכי תיתי לחיוביה מדין ודאי, אבל מדין ספק יש לחייבו. ולא מסתבר דקרא אתי למעוטי דלא נימא ספיקא דאורייתא לחומרא, כיון דסלקא דעתן דאם הוא זכר יש לחייבו.

ב) תוס' ד"ה אלא, בתוה"ד, כי היכי דלא לייתי חולין לעזרה. משמע דביארו את קושית הגמ', דטומטום הוא ספק נקיבה ומביא חולין לעזרה, ופשיטא דמספק לא יביא ואין צורך למעטו. והקשה **המהרש"א** מה הקשו דבשילוח מצורע לא פריך מידי, ותירצו דהתם איכא תרי מעוטי והכא מיעוט אחד. הא כל שכן דאם היו כאן שני מיעוטים היה קשה דלא בעי למעט טומטום. ולכך ביאר, דבתחילת דבריהם נקטו פירוש אחר בקושית הגמ' [ויש לגרוס אי נמי טומטום במקום אלא], וגרסו בגמרא "אלא טומטום ספיקא הוא איצטריך קרא למעוטי" [ולא גרסו "מי איצטריך"], דהיינו דבעינן תרי מעוטי לטומטום ואנדרוגינוס, וכיון דליכא אלא מיעוט אחד לטומטום ואנדרוגינוס, מסתבר דאתי למעט אנדרוגינוס ולא טומטום, [דהא טומטום הווי או ודאי זכר ופשיטא דחייב, או ודאי נקיבה ופשיטא דפטור, אבל אנדרוגינוס חשיב מקצת זכר]. ואתי שפיר דברי התוס' **דבנדה** (כח:) איכא ב' מעוטים והכא רק אחד. והא דבבכורות בכריתות וביומא הקשו אף על אנדרוגינוס, משום דהתם ליכא אפילו מיעוט אחד כיון דאיצטריך קרא לגופיה.

ג) בא"ד, ממילא הוה פטרינן ליה דלא לייתי חולין בעזרה. הקשה **הטורי אבן** דעדיין צריך למעט טומטום דלא יכנס לעזרה בלא קרבן, דיבא עשה דראיית פנים וידחה לא תעשה דלא יראו פני ריקם. [והוכיח **הטורי אבן** דמתוס' משמע דלא כ**הרמב"ם** (פ"א מחגיגה ה"א) דמי שנראה ריקם לא קיים עשה דראיית פנים]. ותירץ, דבמקדש אין עשה דוחה לא תעשה. **והשפת אמת** תירץ, דכיון דנאמר להדיא לא יראו פני ריקם, היינו דעשה דראיית פנים לא ידחה לא תעשה דביאה רקנית, לא אמרינן אתי עשה וידחה לא תעשה.

ד) בא"ד, ויש להקשות לייתי על תנאי. **הר"ן (חולין** כב:) תירץ, דאין לו חיוב להתנדב קרבן ראיה מספק.

ה) בסוה"ד, ואיכא למימר דבכל ענין ממעט ליה קרא. הקשה **המהרש"א**, הא קושית התוס' להוכיח מהמקשן דלא איצטריך דרשה למעט טומטום דנפשוט דבעי סמיכה בכל כחו, ואם כן מאי קאמרו דבכל ענין ממעט ליה קרא, הא מיירי הכא ללא הדרשה. ותירץ, דקרא דממעט אשה מיעט אפילו על תנאי. **והרש"ש** ביאר, דהוא המשך לקושיתם, דאי נימא דלא בעינן לסמוך בכל כחו, אם כן יש לתרץ קושית הגמ' דמיעט טומטום בכל ענין, אף שלא יביא קרבן מספק על תנאי דנדבה.

ו) גמ', דגמר לה לה מאשה. הקשה **הטורי אבן** הא קרא ד"או חופשה לא ניתן לה" מיירי בשפחה, ומנלן דעבד חייב במצוות כאשה. דלמא דוקא שפחה דינה כאשה, אבל עבד חייב בכל המצוות כאיש. ואף דליכא סלקא דעתך דשפחה תתחייב במצוות יותר מאשה, ואם כן ודאי דהגזירה שווה באה ללמד על עבד. מכל מקום נימא דאתיא ללמד על גט שחרור דדיניו כגט דאשה. ותירץ, דהגזירה שווה לא אתיא למעט עבד ממצוות, אלא לחייבו במצוות כאשה, כיון דלולי הגזירה שווה היה העבד פטור מכל המצוות משום דאינו ישראל, ואי שפחה חייבת במצוות כאשה מגזירה שווה זו, קל וחומר דעבד יתחייב.

ז) גמ', אמר רבינא לא נצרכה אלא למי שחציו עבד וחציו בן חורין. ופירש **רש"י ד"ה לא** דלמשנה אחרונה חייב. אמנם **הרמב"ם** (פ"ב מחגיגה ה"א) כתב, דמי שחציו עבד וחציו בן חורין פטור מן הראייה, משום דעבד פטור ממצוות עשה שהאשה פטורה מהם. ועוד טעם שנאמר "בבא כל ישראל" להוציא עבדים. והשיג **הראב"ד** (שם) דהיינו כמשנה ראשונה ואין הלכה כן. **והכסף משנה** (פ"ב מקרבן פסח הי"ג) [דגם שם פסק הרמב"ם, דמי שחציו עבד וחציו בן חורין לא יאכל לא משל רבו ולא משל עצמו עד שיעשה כולו בן חורין. והשיג עליו הראב"ד דהווי דלא כהלכתא, דלמשנה אחרונה אוכל משל עצמו]. וביאר בסוף דבריו בשם **ר' אברהם בן הרמב"ם**, **דהרמב"ם** סבר דלמשנה ראשונה כיון שתיקנו לו חכמים שעובד את עצמו משום האי תקנה אוכל משל עצמו. אבל למשנה אחרונה לא עבדינן ליה תקנה שמא זה יגרום לעיכוב שחרורו, אלא אומרים לרבו זה אינו אוכל משל רבו דלא קרינן ביה עבד איש, וגם משל עצמו כיון דלא עבדינן ליה תקנה גמורה, אלא מהר לשחררו כדי שלא ימנע מן המצוה. וזה מה שדייק הרמב"ם בלשונו "עד שיעשה בן חורין". אבל למשנה ראשונה שאינו חייב לשחררו, עבדינן ליה תקנה במצוות שהוא חייב בהן, מספק מדברי סופרים אף דמן התורה הוא פטור בהן. והכי נמי יש לבאר דבריו כאן.

ח) שם. עיין באות הקודמת. והקשה **המהר"י קורקוס** (פ"ב מחגיגה ה"א) דבגמ' למדו לפטור חציו בן חורין מ"אל פני האדון", ואמאי הביא **הרמב"ם** טעמים אחרים. ותירץ, **דהרמב"ם** למד בסוגיין דלעולם מגזירה שווה ילפינן לפטור אף לחציו עבד וחציו בן חורין [וכדאיתא **בכריתות** (יא.) הובא **בתוס' ד"ה לא**], והא דלמדו בגמ' מ"אל פני האדון", היינו לרווחא דמילתא אף למאן דאמר דהגזירה שווה אתיא דוקא לעבדים גמורים. או דלא נטעה לפרש דהגזירה שווה אתיא דוקא לעבדים גמורים. והא דכתב הרמב"ם לטעמא ד"בבא כל ישראל", היינו דלא נטעה לפרש דהגזירה שווה אתיא דוקא לעבדים גמורים, דנתמעטו מהאי קרא ד"בבא כל ישראל".

דף ד ע"ב

ט) גמ', מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות) דהוה ליה למימר "מרגליכם" ולא "מידכם" דהא דרשינן דלא יכנס להר הבית במנעל. אלא נקט בידכם לרמז על הקידה שהיתה כשהיו מקיימין מצות ראיה בשמחת בית השואבה, והוא דנועץ ב' אגודלין בארץ ושוחה (**כסוכה** נג.).

י) גמ', בשלמא טמא דכתיב ובאת שמה והבאתם שמה וכו'. הקשה **הטורי אבן**, לפי המבואר **בתוס' ד"ה דכתיב**, דהאי דרשה לא מיירי אלא בעולת ראיה. למה לי להאי דרשה, תיפוק ליה דליכא חיוב להביא קרבן ראיה אם לא ראה פני העזרה, כדכתיב ו"לא יראו פני ריקם". ותירץ, דאיצטריך לכהן טמא שנכנס לעבוד דטומאה הותרה בציבור, דקיים מצות ראית פנים, ומכל מקום פטור מלהביא קרבן ראיה כיון דהוא טמא. ועוד תירץ, דאיצטריך להיכא דהיה טהור ביום הראשון, וראה פני העזרה ונתחייב בעולת ראיה, ומכל מקום כיון דנטמא אחר כך נפטר מעולת ראיה.

יא) תוס' ד"ה דכתיב, בתוה"ד, ולא מסתבר לחלק דהתם במצורע לחוד, וההיא בשאר טמאים. הקשה **הגאון רבי עקיבא איגר**, איך אפשר לחלק בין מצורע לערל, הא לרבי עקיבא הוקש ערל למצורע, [כדכתבו **התוס' ד"ה דמרבה**], וכי היכי דמצורע אינו יכול לשלח קרבנותיו, הוא הדין לערל, ועל כרחך דערל דמשלח קרבנותיו אתיא כרבי עקיבא, דאם לא כן יבא בעצמו. ונשאר בצריך עיון.

יב) [תוס' ד"ה דמרבה, אמר וכו', דהא דאיצטריך קרא לעיל למעוטי טומטום ואנדרוגינוס ולא למעוטי מספק ערל. צריך ביאור בדבריהם, דהרי אנדרוגינוס נימול כדאיתא **בשבת** (קלה.) ואינו ספק ערל. אלא אם נאמר

דבלאו דוקא נקטו אנדרוגינוס. (א.ב.)].

יג) בא"ד, מיהו זהו דוקא לפירוש רש"י דמפרש התם ערל שמתו אחיו מחמת מילה. הקשה **המהר"ץ חיות דרש"י** (כאן) **ד"ה ערל** פירש, דאף הדרשה דאיש איש לרבות את הערל מיירי במתו אחיו מחמת מילה, ואם כן אכתי יקשה אמאי הוצרך מיעוט לפסח.

יד) גמ', כי מטי להאי קרא יראה יראה בכי. ביאר **המהרש"א** דנקט יראה יראה, קרי וכתיב. לומר דרבו מצפה לראות את העבד, וכן שהעבד יראה אותו, ועתה התרחק מב' ראיות אלו.

טו) גמ', ולא יכלו אחיו לענות אותו וכו'. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות) דאף דלא הוכיח אותם כלל, מכל מקום נבהלו משום דחשו שיוכיח אותם ולא יוכלו לעמוד בתוכחתו. **והבית הלוי** ביאר, דכשאמר העוד אבי חי הוכיחם היאך יכול אבי לחיות עד עתה מרוב צערו שאינו יודע ממני עד עתה. וגם רמז סתירה על כל טענות יהודה, שיצטער יעקב שיגרם לו בלקיחת בנימין, ומדוע לא חששו הם לצערו של אביהם ומכרו ליוסף. ואחרי שהגדילו לפניו גודל רחמנות אביהם כשיקח ממנו בנו אהובו, סידר להם מעשה עצמם ונבהלו מתוכחתו, ולא יכלו אחיו לענות לו על תוכחתו, כי הוא סתירה וקושיא עליהם מעצמם על עצמם.

טז) רש"י ד"ה מאי היא, מנא לן דמתיירא. הקשה **המהרש"א** (בחידושי אגדות) כיון דמקרא דויאמר שמואל וגו' ליכא ראיה דהיה מתירא, מדוע בכה ר' אלעזר כשקראו, דהיה לו לבכות בהגיעו לקרא ד"ותאמר האשה" דדווקא מהתם מוכח דהתירא שמואל. ולכך ביאר, דודאי דמקרא ד"ויאמר שמואל וגו' למה הרגזתני" יש ראיה דשמואל התיירא, ושאלת הגמ' מאי היא היינו מנלן דהתיירא מהדין.

יז) גמ', ואידך דאזל שמואל וכו'. הקשה **המלא הרועים**, דאיתא **בשבת** (קנב:) דאי אפשר להעלות נשמת הצדיקים כיון דהם גנוזים תחת כסא הכבוד, והא דהעלו את נשמת שמואל היינו בתוך י"ב חודש. הא משה עלה עם שמואל, ומשה היה אחר י"ב חודש. ותירץ, דדוקא האובא טמיא אינו יכול להעלות נשמות הצדיקים אחר י"ב חודש, אבל שמואל הצדיק יכול היה להעלות את משה רבינו. [ויש טעות סופר בדבריו וצריך לומר כשרוצים יורדים במקום יודעים].

יח) תוס' ד"ה דליכא, לא בעי למימר שיעיד לו שקיים הכל דמנא ידע. כתב **המהרש"א** (בחידושי אגדות) דלמסקנת הסוגיא **בברכות** (יח.) דהמתים יודעים מה שנעשה עם החיים, אפשר לפרש דיעיד לו שקיים הכל. אמנם **המהר"ץ חיות** הקשה דאין המתים יודעים אלא דברים גלויים הנעשים בין החיים, ולא דברים שבלבו של אדם ודברים הנעלמים.

יט) תוס' ד"ה אמר, ל"ג אמר וכו' שעל זה לא מתרץ לו וכו'. ביאר **העין יעקב** דרב יוסף בכה על דיש נספה בלא משפט, ותירוץ הגמ' כרב ביבי בר אביי אינו סיבה שרב יוסף לא יבכה.

כ) גמ', אין כי הא דרב ביבי בר אביי. כתב **רבינו חננאל** דיש אומרים דכדרך חלום ראה רב ביבי למעשה דמרים, וכן דרב ביבי היה מתעסק בראית שדים, ויתכן דבדרך זו ראה את המעשה ולכך אין סומכים עליו, אלא כוונת הפסוק דיש נספה בלא משפט היינו באדם שהרג את חבירו.

דף ה ע"א

א) גמ', דרעינא להו אנא וכו'. לפי זה ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות) קרא (תהלים קטו, יז) לֹא הַמֵּתִים וכו' וְלֹא כָּל יֹרְדֵי דוּמָה. דלא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ היינו אלו שמתו קודם זמנם ומתגלגלין בעולם. וְלֹא כָּל יֹרְדֵי דוּמָה אלו שכבר הגיע שעתם להפטר מהעולם ונמסרו לדומָה. אבל אנחנו נזכה לא להפטר קודם זמנינו, ולא להמסר לדומָה וּנְבָרֵךְ קה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.

ב) [גמ', אי איכא צורבא מרבנן דמעביר במיליה. יש לבאר דדוקא צורבא מרבנן דמעביר במיליה ולא כל אדם בדרגא זו. על פי הגמ' **בתענית** (ד.) האי צורבא מרבנן דרתח, אורייתא הוא דקא מרתחא ליה. ופירש **רש"י ד"ה אורייתא וכו'** שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשים ללבו יותר משאר בני אדם, וקמ"ל דחייבין לדונו לכף זכות. ואם כן יש לומר דדוקא צורבא מרבנן שמטבעו היה צריך יותר להקפיד מחמת רוחב לבו, ומכל מקום מעביר במיליה מעלתו הרבה יותר גדולה. (א.ל.)]

ג) תוס' ד"ה מוסיפנא, יש להקשות וכו', משלו הוסיפו לו לחזקיהו וכו' הא משמע הכא דמוסיפין לו וצ"ע. **ביבמות** (נ.) תירצו **התוס' ד"ה משלו,** דלא חשיב לתוספת אלא חשיב משלו כיון דנגזר לשום אדם. **ובליקוטי רבינו בצלאל אשכנזי** (כאן) תירץ, דכשפוסקין שנותיו של אדם מחשבים מתחילה, דאם יהיה צדיק ומעביר במיליה יוסיפו לו שנים, ואם יהיה רשע יפחיתו לו שנים, ולכך חשיב שהוסיפו לחזקיהו משלו כיון דמתחילה חישבו שאם יהיה צדיק יוסיפו לו. אי נמי, דאף דחזקיהו היה צדיק, מכל מקום לא היה יכול להעביר על מדותיו דהיה מלך, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, דבעינן שתהא אימתו עליך, ולכך לא יכלו לתת לו משל אחרים אלא משלו נתנו לו.

ד) גמ', הן בקדושיו לא יאמין. פירש **רש"י בד"ה היינו,** דבחורים צדיקים נאחזים למיתה פַּן יחטאו. ודקדק **הטורי אבן** דאינם מתים מחמת דודאי יחטאו, אלא משום ספק. והקשה, מהא דאיתא **במדרש תנחומא** (פרשת תולדות), דאף דלא מצינו שיחד הקב"ה שמו על הצדיקים בחייהם משום הן בקדושיו לא יאמין, כשאמר ליעקב "אנכי אלוקי אברהם ואלוקי יצחק" יחד שמו על יצחק, מפני שכהו עיניו והרי הוא כמת ויצר הרע בטל ממנו, הרי דאף אבות העולם שאין למעלה מהם בחייהן, היו בכלל הן בקדושיו לא יאמין. ועוד דמצינו בהגדה, דאפילו אבות העולם לא נקראו קדושים, עד שנקברו ונסתם הגולל בפניהם, שנאמר "לקדושים אשר בארץ המה". וטעמא משום הן בקדושיו לא יאמין. ועוד דאיתא **בברכות** (כט.) גבי יוחנן כהן גדול ששימש שמונים שנה בכהונה גדולה, ולבסוף נעשה צדוקי. ולסוגיין מדוע לא מת קודם שחטא. וקושיא בתרייתא תירץ **העיני שמואל,** דודאי אף מי שידוע שיחטא לבסוף אין ה' ממיתו קודם שיחטא, דאם לא כן תתבטל עבודת האדם מכח הבחירה. אלא כוונת הגמ' דבשעת סכנה עושה ה' נס לצדיקים להנצל מהסכנה, אבל לצדיק שיחטא לבסוף אין ה' עושה נס, אלא ימות ולא יחטא. ולפי זה יישב קושית **התוס' ד"ה מבעט,** מדוע לא ענו לה הן בקדושיו לא יאמין, דהתם איירי במת שלא בשעת סכנה, ולכך לא יכלו לומר לה דמת משום שלא יחטא לבסוף. [אמנם צריך עיון מהא דכתיב (בראשית ה, כד) ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו וגו', ופירש **רש"י** (שם) דהיה קל בדעתו להרשיע, ולקחו ה' כדי שלא יחטא לבסוף, ועלה חי לגן עדן כדאיתא **במסכת דרך ארץ זוטא** (פ"א). הרי דמצינו דאף בלא סכנה ה' לוקח צדיק כדי שלא יחטא. (א.ב.)].

ה) תוס' ד"ה מבעט, בסוה"ד, ולא היו אומרים מהני הוה דבקדושיו לא יאמין. **התוס' הרא"ש** כתב, דאף התם איכא למימר דהיה מבעט ברבותיו, והא דלא השיבו לה כך משום שאינה תשובה נצחת. וכן גרס **העין יעקב** בתוס' דידן דלא אמרי לה מבעט ברבותיו, משום דתשובה זו לא היתה

מספיקה לה.

ו) גמ', כל המטה דינו של גר כאילו מטה דינו של מעלה. ביאר **בלקוטי רבינו בצלאל אשכנזי**, דחשיב מטה דינו של מעלה, משום דכתיב "ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה". וכשמטה דינו של הגר נמצא דמחייב להקב"ה להשלים לו את החסר. ועיין באות הבאה.

ז) גמ', שם. הקשה **הטורי אבן** דהכא משמע דדוקא מטה דינו של גר חשיב מטה דינו של מעלה, ואילו **בסנהדרין** (ו:) מבואר, דכשמטים דינו של כל אדם מטריחין את ה' להחזיר את הממון לבעליו. ותירץ, דשמא כשמטין דין דכל אדם חשיב שמטין דין מעלה רק על ידי גרמא, כיון דגורמים שה' יסבב שיחזור הכסף לבעלים, אבל כשמטה דינו של גר חישב דמטה דינו של מעלה בפועל. **והמצפה איתן** תירץ, דבסנהדרין מיירי בנוטל ממון מזה לזה [כדאיתא שם (ח.)], אבל הכא בגר לרבותא אתי דאפילו כשמטה דינו, אף בלי ליטול בידים מזה לזה נחשב דמטה דין של מעלה.

ח) תוס' ד"ה הא יראוני מוחלין, גבי עושק שכר שכיר כתיב דהוה ליה לא תעשה ופליגא דרבי ישמעאל וכו'. הקשה **הפורת יוסף** הא עושק שכר שכיר הוי לאו הניתק לעשה, (וכתב לעיין **בבא מציעא** (סא.) **בתוס' ד"ה לעבור עליו**, דכתבו שם דאי מוקמינן לאו דגזל על עושק שכר שכיר באם אינו ענין לקי שפיר [הרי דלמדו דאין עושק ניתק לעשה] . ועיין **בתשו' פנים מאירות** (ח"א סיכ"ו) הביאו **הגאון רבי עקיבא איגר** (בגליון הש"ס). שהביא מה שהקשה שם **המהרש"א** הא עושק נמי לאו הניתק לעשה הוא ומה שתירץ.) ומבואר **ביומא** (פו.) דלאו הניתק לעשה לכולי עלמא תשובה מכפרת מיד. ועוד, דעושק שכר שכיר הוי עבירה דבין אדם לחבירו, דלכולי עלמא אין תשובה ויום הכפורים מכפרים עד שירצה את חבירו.

ט) גמ', מאי רעות וצרות. ביאר **הרי"ף** (בעין יעקב) דקושית הגמ', מדלא נאמר רעות וצרות רבות, דרבות קאי אתרוויהו. אלא נאמר רבות בין רעות לצרות, לכן דרשו דהרעות יהיו רבות וגם יהיו צרות.

י) גמ', כל שאינו בהסתר פנים אינו מהם כל שאינו בוהיה לאכול אינו מהם. ביאר **הרי"ף** (בעין יעקב) דנאמר (דברים פל"א פסוק י"ז) והסתרתי פני מהם והיה לאכול, ודרשו ד"מהם" קאי גם על "והסתרתי" וגם על "והיה לאכול". והקשה, הא קרא דהתם איירי על עובדי עבודה זרה, ואיך דרשו בגמ' דנאמר על כל עם ישראל ואף על רבא. ותירץ בדוחק, דהעולם נדון אחר רובו וכיון דעבדו עבודה זרה אף הצדיקים נענשים. עוד תירץ, דבתחילה נאמר בפסוק בלשון יחיד "וקם העם הזה וזנה וחרה אפי בו", ואחר כך נאמר בלשון רבים "ועזבתים והסתרתי פני מהם" ולא בלשון יחיד, דבא לרמז דאחר החרון אף של חורבן בית המקדש יהיו כל עם ישראל בהסתר פנים.

דף ה ע"ב

יא) גמ', ידו נטויה עלינו שנאמר ובצל ידי כסיתיך. הקשה **הרי"ף** (בעין יעקב) דבקרא ד"הסתר אסתיר" לכאורה לא נרמז הענין דבצל ידי כסיתיך. וכן בקרא ד"בצל ידי כסיתיך" לא נרמז ההסתר פנים. ותירץ, דבצל ידי כסיתיך נרמז בפסוק דהסתר אסתיר דגם בשעת הסתר, אסתיר ואכסה אתכם. וכן מדנאמר "ביום ההוא" דמשמע דבלילה מראים לו בחלום, כדי שיתפלל על זה.

יב) גמ', אחוי ליה ההוא אפיקורסא וכו'. ביאר **הגר"א** (אסתר פ"א, ב) דהא דנאמר "הסתר אסתיר" היינו דאף בשעת הסתר פנים אשלח לכם את אסתר להושיע אתכם, ואותו אפיקורס הביא לקרא כפשוטו, דה' יסתיר פניו. ורבי יהושע בן חנניה רמז לו דכוונת הפסוק דאף בשעת הסתר הקב"ה משגיח עלינו.

יג) גמ', שלשה הקב"ה בוכה עליהן. פירש **רבינו חננאל** דאומר הקב"ה דראוי לבכות עליהם בכל יום.

יד) גמ', על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, ועל שאי אפשר לעסוק בתורה ועוסק. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות) דבתחילה מיירי באפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק אפילו בדברים אחרים, אלא יושב ובטל. ודייק מדלא אמרו ואינו עוסק בתורה אלא ואינו עוסק סתם. וכן מי שאי אפשר לעסוק בתורה אין הכוונה שאינו יכול ממש אלא הכוונה, שיש לו עיסוקים אחרים המבטלים אותו מלימוד תורה, ולכך נקט "ועוסק" סתם משום דמתעסק בדברים אחרים ולא עוסק בלימוד תורה. אבל בודאי דמי שאינו יכול לעסוק בתורה ועוסק בתורה הקב"ה שמח בזה. אמנם **בתורת הבית** (פרק ה' בהגדה) פירש, דהקב"ה בוכה עליו משום שאינו יכול לעסוק, וגם שמח בו ואוהבו מאד, דאף שאינו יכול לעסוק בתורה, עוסק.

טו) גמ', תקפיה ואזל בהדיה. הטורי אבן הוכיח מכאן דנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, דהא רבי חייא טען דאסור לו לזלזל בנשיאותו, ומכל מקום רבי מחל על כבודו והלך איתו.

טז) גמ', ומה הרואה חכמים במיתתן יחיה בחייהן על אחת כמה וכמה. הקשה **בערכי תנאים ואמוראים לרבינו יהודה ב"ר קלונימוס משפירא** (רבו של הרוקח – ערך רבי יעקב איש כפר חטיא, הובא בקובץ שיטות קמאי) הא איתא **בחולין** (ז:), דגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן. ותירץ, דלענין קבלת פניהם גדולים יותר בחייהן מבמיתתן משום שנהנים מתורתן, אבל לענין נס גדולה זכותם במיתתן יותר מבחייהן. **ועיין בתוס' חולין** (ז:) **ד"ה גדולים** דביארו דגדולים צדיקים במיתתן, משום דבחייהן נוגעים בהם כמה רשעים ויושבים אצלם, אבל במיתתן אין רשות להתקרב אליהם.

יז) גמ', ואותי יום יום ידרשון וכו'. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות) דודאי לשון יום כולל יום ולילה כדכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, אלא משום דכתיב פעמיים יום יום משמע למעט לילה. ולכך הקשו וכי רק ביום דורשין אותו. ודרשו דיום אחד דלימוד תורה חשיב דלמד כל השנה, מדכתיב פעמיים יום יום, דמשמע דהלומד יום אחד יחשב שלמד בכל יום ויום. **והטורי אבן** ביאר, דלמדו דחשיב כאילו למד כל השנה ממידת פורענות דכתיב שם יום לשנה, ולכך הביאו בגמ' את מידת הפורענות.

יח) גמ', וכן במידת פורענות. הקשו **התוס' בסוטה** (יא.) **ד"ה מרים**, דבסוגיין מבואר דמידה טובה שווה למידת פורענות, ואילו בסוטה מבואר דמידה טובה מרובה ממידת פורענות. ותירץ **המהרש"א** (בחידושי אגדות כאן) דהכונה דמידה טובה אינה פחותה ממידת פורענות, אבל יש בזה דרגות, המתרבות לפי כוונת העושה. [וצריך ביאור, דאם במרים היתה מדת ה' טובה מרובה כל כך, לכאורה כל שכן שההולך ללמוד תורה ג' חדשים, ומוסר נפשו על כך שתהיה מדת טובתו מרובה. ויש לומר דהמהרש"א לשיטתו פירש כן, שהקשה על **רש"י** שפירש דהיה הולך ללמוד תורה לאחר הפסח ולא חזר לביתו אלא לחג הסוכות, על מנת לשמח את אשתו. הא לפי זה לא שימח את אשתו בחג השבועות. ועל כן פירש, שהיה הולך לפרנסתו למקום רחוק ולא נתאפשר לו ללמוד אלא יום אחד, ובכהאי גוונא אפשר לומר דאין שכרו גדול כל כך, ושווה למידת

הפורענות. (ר.ג.)]

דף ו' ע"א

א) גמ', עד הכא מאן אתייה. החזון איש (קכט סעיף א) ביאר קושית הגמ', דאין לחייבו בחינוך כיון דאינו בירושלים, ולהביאו לירושלים אין חובה מצד חינוך כיון דאינו עיקר המצוה. אי נמי כיון דצריך לאמו אין להפרידו ממנה מדין חינוך. ולפי זה הא דשיערו בגמ' אם יכול לעלות וכו' מירושלים להר הבית, פירושו, או להוליכו בהר הבית עצמו מירושלים לעזרה דהילוך זה הוא חלק מהמצוה, או דנימא דההילוך בהר הבית אינו חלק מהמצוה, אלא עצם ההתראות בעזרה, ומכל מקום ההילוך בהר הבית הוא השיעור שנלמד מרגלים, דאם יכול לילך יפה בהר הבית חייב בראיה ואם לאו פטור. ולפי זה אם זקן וחולה יכולים ללכת כל הר הבית, חייבים בראיה אף שאינם יכולים לילך ברגליהם מביתם. אמנם **התוס' לעיל** (ב:) **ד"ה ומי,** כתבו, דנקטו שיעור דמירושלים להר הבית, וקל וחומר דמי שגר בעיר אחרת ואינו יכול לילך משם ברגליו דפטור. ודייק **החזון איש** מדבריהם, דהא דאמרו "מירושלים להר הבית" אינו שיעור למדוד אי הוא בר חיובא כדאמר לעיל, אלא דהווי פטור בעלמא. [ונפקא מינה אי אינו יכול לילך בהר הבית והביאוהו לפתח העזרה. דלדעת תוס' חייב ליכנס ומקיים בזה מצוה, ולהחזון איש אינו חייב כיון דהוא פטור בעצם].

ב) גמ', אמר ליה אביי עד הכא דמיחייבא אימיה בשמחה וכו'. הקשה **הבעל המאור** (**ראש השנה** א. בדפי הרי"ף) דהכא סבר אביי דאשה חייבת בשמחה, והתם סבר דאשה בעלה משמחה. ותירץ, דסובר דהחיוב רמיא על הבעל במצות השמחה של אשתו, דהיינו לשדלה בדברים ולרצותה כדי שתעלה ותשמח עימו, ורוב הנשים מתרצות ונמשכות לדעת בעליהן.

ג) רש"י ד"ה מחייבא בשמחה, בתוה"ד, דעל השמחה נצטוו נשים דכתיב ושמחת אתה וביתך. וכן כתב **הרע"ב** (חגיגה פ"א מ"ב), וכתב **התוס' יו"ט** (שם), דאף על פי כן אינה מחוייבת להביא קרבן, אלא אוכלת מזבחי בעלה. אמנם **האבן עזרא** (דברים יד, כו) כתב, דאתה ובניך חובה, וביתך רשות, דהיינו שנשים פטורות, אך אם קיימו יש להן שכר.

ד) גמ', לדברי בית שמאי וכו' והא שמואל דיכול לרכוב על כתיפו של אביו. הקשה **הטורי אבן,** הא השתא אמרינן דאף לבית הלל אין חיוב להעלות קטן הצריך לאמו להר הבית, אלא אם כן הביאתו אמו לירושלים. ושמואל הלא היה גר בהר אפרים ויתכן דלא עלה כיון דאמו היתה טמאה ולא עלתה למשכן שילה. ואין לומר דחנה היתה צריכה להעלותו אף שהיא טמאה כדי לחנכו במצוות, דהא אמרינן השתא בסוגיין, דקטן אתי עם אמו אגב דהיא מחוייבת בשמחה, הא לאו הכי לא. ותירץ, דאפשר דקים ליה לרבי, דהר אפרים היה קרוב כל כך לשילה, שהיה שמואל יכול להיות במשך מהלך זה וחזרתו בלעדי אמו, כמו מירושלים להר הבית.

ה) רש"י ד"ה שאינו יכול להתפשט, שאין סופו להתפשט עולמית. דייק **הטורי אבן** דאם יכול להתפשט אחר שיגדיל, נחשב לחיגר שיכול להתפשט שהסתפק בו רבי שמעון, וזה סותר לדבריו **בד"ה שיכול להתפתח,** דכתב, קודם שיגדיל, ומשמע דאם יכול להתפשט רק אחר שיגדיל נחשב לחיגר שאינו יכול להתפשט דפשוט לגמ' שפטור.

ו) גמ', לא צריכא בחיגר שיכול להתפשט וכו'. הקשה **הטורי אבן** דנפשוט ממתניתין דלבית הלל קטן שאינו יכול לאחוז ביד אביו ולעלות מירושלים להר הבית פטור, משום שנאמר שלש רגלים. ואי נימא דחיגר שיכול להתפשט חייב משום דסופו להתפשט, בקטן שאינו יכול לאחוז ביד אביו וכו' נמי יש לחייב כיון דסופו להגדיל ויוכל לילך לבדו. ותירץ, דשאני חיגר וסומא דזימנין דאינן יכולים להתפשט ולהתפתח עד סמוך לגדלותן, ולא יספיק הזמן הנשאר עד שיגדילו ויתחייבו מן התורה כשיעור שיהיו מחונכין ורגילים במצות ראיית פנים, ואף אם יתרפאו קודם גדלותן עד שעדיין ישאר זמן לחינוך, אפשר דלא פלוג. אבל בקטן שאינו יכול לאחוז, הא ודאי אפילו המאחר לאחוז, אכתי נשאר כשיעור חינוך משעה שיוכל לאחוז עד שיגדיל. לפיכך פטרו בית הלל כל זמן שאינו יכול לאחוז משום שנאמר רגלים, וכיון דגדול בכהאי גוונא פטור קטן נמי לאו בר חיוב הוא.

ז) גמ', כל היכא דגדול פטור וכו' קטן נמי פטור. הקשה **החזון איש** (קכט סעיף ג) איך חייבו בית הלל קטן שיכול לאחוז ביד אביו ולעלות וכו', הרי כהאי גוונא גדול פטור כיון שאינו יכול ללכת לבדו אלא עם אחרים, וכל שכן דקשה לבית שמאי, דאפילו קטן שיכול לרכב על כתפי אביו חייב. ותירץ, דכיון דכך הוא דרך הילוך הקטנים, חשיב בקטן עיקר הילוכו, וכהילוך גדול דמי. ולפי זה ביאר, דספק הגמ' בחיגר קטן שיכול להתפשט וכן בסומא קטן, משום דדרך הקטן לבית שמאי לרכוב על כתפי אביו ואין ניכר החסרון שהוא חיגר, וכן בסומא דרכו ליתן יד לאביו בהליכתו ואין ניכר החסרון שהוא סומא, והסיקו דאף על פי כן פטור כיון דגדול בכהאי גוונא פטור.

ח) גמ', שם. הקשה **החזון איש** (סימן קכט סעיף ג) מדוע קטן חייב הרי אין לו קרקע, וגדול שאין לו קרקע פטור כדאיתא **בפסחים** (ח:). ותירץ, דכיון דאין החסרון דאין לו קרקע ניכר בגופו, חייבוהו חכמים.

ט) תוס' ד"ה הראייה, בתוה"ד, ובמנחות וכו' לאו דוקא קחשיב וכו'. **ותוס' במנחות** (קז:) **ד"ה כבש** הוסיפו לבאר, דמדאורייתא השיעור בפרוטה, ואין קצבה למחוסרי כפרה, שמא יוזלו הטלאים ולא יוכלו לאכול בקדשים. ושמא דעין יפה בסלע ועין רעה בדנקא. ואם יוזלו הטלאים לפחות מדנקא והוא טוב ומובחר מתכפר בו. אמנם **רש"י** (שם) **ד"ה יביא** כתב, דיביא כבש בסלע, משום דכך נתפרש דינו בתורה שבעל פה.

י) רש"י ד"ה ישנה לפני הדיבור, קודם מתן תורה הקריבו שלמים בסיני דכתיב וישלח את נערי בני ישראל. הקשה **התוס' רי"ד** דסותר דבריו **לד"ה עולת ראייה** דפירש, דעולת ראייה שהיתה במדבר על שם ויחזו את האלוקים. דהא קרא דויחזו את האלוקים נאמר ביום מתן תורה, דלא ירדה השכינה אלא ביום מתן תורה. ולכך פירש, דקודם הדיבור, היינו קודם שנאמר "וידבר ה' אליו מאוהל מועד לאמר" (ויקרא פ"א פ"א).

יא) גמ', אדרבא חגיגה עדיפא דאית בה שתי אכילות. ביאר **הטורי אבן** דאין הכוונה כפשוטו דחגיגה עדיפה מראיה, כיון דהסברא דיש בה שתי אכילות אינה עדיפא מהסברא דכולה לגבוה כדמוכח **בפסחים** (עז.). אלא אגב דבראיה נקט דעולה עדיפא, נקט נמי הכי גבי חגיגה ולעולם שניהם שווין בזה. אמנם **השפת אמת** ביאר, דבסוגיין דמיירי לענין השיעור דשתי כסף, יש לפרש דהסברא דאית בה שתי אכילות עדיף מהסברא דכולה לגבוה, דכיון דצריך שיעור לב' אכילות, צריך שתי כסף.

יב) תוס' ד"ה דנין, בתוה"ד, אי נמי שאני התם דתני ביה קרא תריסר זימני. ביאר **בהגהות מים חיים,** דלתירוץ בתרא, אף היכא דליכא למילף דורות מדורות לא ילפינן דורות משעה, אלא בצירוף הסברא דתני ביה קרא תריסר זימני. דאם לא כן תיקשי אמאי בסוגיין לא למדו דורות משעה הא תני ביה קרא תריסר זימני.

יג) גמ', עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי וכו'. תוס' בכריתות (ט.) **ד"ה וישלח** הוכיחו, דהיו שם הרבה עולות אליבא דכולי עלמא. דבסוגיא (שם) הוכיחו מדכתיב "וישלח את נערי בני ישראל" דגר צריך הרצאת דמים דומיא דויעלו עולות, דהיה לשם גירות. **ובשיטה מקובצת** (שם בחידושים) דייקו, דמדכתיב "עולות" משמע שתיים ואחד מהם להרצאת דמים.

יד) תוס' ד"ה בית שמאי, וליכא לאקשויי וכו'. **בתוספות הרא"ש** תירץ, דכיון דבית הלל הוכיחו דחגיגה עדיפה מ- ישנה לפני הדיבור, משמע דבית שמאי פליגי בזה.

טו) תוס' ד"ה בית שמאי, בסוה"ד, דמיבעיא ליה, אמאי לא קאמרי בית הלל עולת ראייה כבית שמאי. ביאר **השפת אמת** דאפשר דכוונתם לומר, דאין לפרש דקושית הגמ' מאי טעמא לא אמרו בית הלל דהחגיגה מעה אחת כדעת בית שמאי, דכך הבינו התוס' בקושייתם. אלא קושית הגמ', כיון דגם לראיה וגם לחגיגה יש מעלות, מדוע לא השוו בית הלל ראיה לחגיגה דשניהם יהיו בשתי כסף.

דף ו ע"ב

טז) גמ', מי איכא מידי דמעיקרא לא בעי הפשט וניתוח וכו'. הקשה **הטורי אבן,** אמאי לרבי עקיבא דאמר דעולת תמיד הואי ניחא, הא מזבח דמשה חשיב לבמת יחיד, ואין עולת תמיד שהוא חובת ציבור קרב בבמת יחיד. ועל כרחך צריך לומר דלרבי עקיבא היתה הוראת שעה, ואם כן הוא הדין לרבי ישמעאל נימא דהיתה הוראת שעה להקריב את התמיד בלא הפשט וניתוח. ותירץ, דמסתבר דהוראת שעה לא נאמרה אלא היכי דלא אפשר בלאו הכי, דהיינו דכיון דלא היתה במת ציבור, הוצרך להוראת שעה לומר דיקריבו קרבן ציבור בבמת יחיד. אבל הפשט וניתוח כיון דהיה אפשר להורות להם לעשות הפשט וניתוח, לא מסתבר שהיתה הוראת שעה שלא להפשיט ולנתח את התמיד. אמנם **המצפה איתן** כתב, דלמזבח משה היה דין במת ציבור, כיון שבנאו בשביל כל ישראל, והקריב שם קרבנות וזרק את הדם כדי להכניס את כל ישראל בברית.

יז) גמ', שם. ופירש **רש"י ד"ה מי,** דאם עולת ראיה הואי לא קשה מי איכא מידי וכו' כיון דמאיליהם הקריבוה ואין זה חובה. אולם **התוס' ד"ה מי** פירשו, דאם עולת ראיה הואי לא קשה כיון דלא נאמר בה במפורש. ולכאורה כוונתם, דלא נאמר בו במפורש הפשט וניתוח. והקשה **המהרש"א** לפירושם, הא בעולת תמיד נמי לא נאמר להדיא הפשט וניתוח, אלא דוקא בעולת נדבה נאמר. ולכן ביאר, דכוונתם דהפשט נאמר בעולה, ובעולת תמיד נאמר להדיא דהיא עולה, אבל בעולת ראיה לא נאמר להדיא דהיא עולה. **והטורי אבן** תירץ, דאף דהפשט וניתוח נאמר בעולת נדבה, מכל מקום נרמז שם גם עולת תמיד כדאיתא **ביומא** (כז.), אבל עולת ראיה לא נרמזה שם.

יח) תוס' ד"ה רבי עקיבא, בתוה"ד, מוקי לה דעולה טעונה כלי. ביאר **התוספות הרא"ש,** דילפינן מעולה העשויה בהר סיני דבעינן כלי לקבלת הדם דנאמר שם "ויקח משה חצי הדם וישם באגנות".

יט) גמ', שבטו של לוי שלא עבדו עבודה זרה וכו'. הקשה **הטורי אבן** [וכן הקשה **המשנה למלך** פ"א מתמידין ומוספין ה"א] אמאי נפסלו ישראל להקריב קרבנות משום שעבדו עבודה זרה, הא ישראל שעבד עבודה זרה ביום ששב בתשובה יכול להביא קרבנות כדמשמע **בזבחים** (יב.). ותירץ, **דבמועד קטן** (טו:) מיבעי מנודה מהו שישלח קרבנותיו, ופשיט רב יוסף ממ' שנים שהיו ישראל במדבר מנודין ושלחו קרבנותיהן, והקשו (שם) **תוס' ד"ה ושמשו,** מנלן דשלחו קרבנותיהם, ופירשו דשמא יש להוכיח הכי מן הפסוק, ולא פירשו מהיכא. וביאר הטורי אבן, דרב יוסף פשט דמנודה מקריב קרבנותיו אליבא דר' ישמעאל מדאמר **בחולין** (טז.) שבתחילה - כלומר במדבר נאסר להם בשר תאוה, אלא שהיו צריכין להקדיש ולהקריב חלב ודם ולאכול הבשר, וילפינן התם מקרא. ושמע מינה דשלחו קרבנותיהן אף דמנודין היו. אבל רבי עקיבא פליג התם וסבר דבשר תאוה לא נאסר כלל, ואין לומר דמנודה אינו מביא קרבן. לפיכך אזל לטעמיה דאמר הכא ישראל שעשו העגל ועבדו עבודה זרה נזופים ומנודין היו למקום, לפיכך אי אפשר להקריב עולת תמיד שהוא קרבן צבור משלהם, אלא שבטו של לוי שלא עבדו עבודה זרה ולא היו מנודין, הקריבו משלהן. ודייק כן **ברש"י ד"ה ומה אני מקיים** וכו', דכתב, לשון תימה ומשמע שלא הקריבו לפי שנזופים היו.

כ) תוס' ד"ה יש בשמחה, ובתוספתא גרסינן שהשמחה יש לה תשלומין כל שבעה. תמהו **הטורי אבן והשפת אמת,** הרי שמחה נוהגת כל שבעה וכן איתא בתוספתא שלפנינו. ותירץ **בהגהות אמרי ברוך** (על הטורי אבן), דאפשר דיש חיוב להקריב פעם אחת קרבן לשם שלמי שמחה, ולזה יש תשלומין כל שבעה, ורק לענין אכילת שלמי שמחה הוא דין בכל השבעת ימים. [ועיין **לקמן** (ז:) על **תוס' ד"ה עולות** פלוגתת **החזון איש והאבי עזרי**]. עוד הקשה **השפת אמת** לפי זה, אמאי לא כתבו בברייתא דיש בשמחה דנוהגת כל שבעה, מה שאין בשניהם. ותירץ, דנקט דבר שישנו בכל הרגלים, והרי בעצרת אין שבעה ימים אלא יום אחד.

כא) גמ', בראיה שאין בשתיהן. הקשה **התוספות הרא"ש** דליתני יש בראייה דחרש השומע ואינו מדבר, או מדבר ואינו שומע פטור. מה שאין בשתיהן. ותירץ, דנקט חומרי וזה קולא.

כב) תוס' ד"ה מאי, בתוה"ד, ועוד דאכתי לא נתחנכו הבגדים דבעינן עלייהו הזאה ונפקא מיניה וכו'. ביאר **המהרש"א,** דנפקא מינה לדורות אם יש חינוך בגדי כהונה בלא הזאה. והקשה, אמאי לא הוכיחו מאהרן ובניו דשימשו בבגדי כהונה בלא הזאה ביום השמיני למלואים, דהא שימשו בראש חודש ניסן, ופרה אדומה נשרפה בב' ניסן, ולא היה להם אפר פרה להזות על בגדיהם בראש חודש ניסן. וכתב, דאפשר דאין כוונת התוס' להזאת אפר פרה אלא למשיחת הבגדים בשמן המשחה.

כג) תוס' ד"ה שאין, בתוה"ד, ומשני תפתר מפני המחלוקת וכו'. ביאר **התוס' יו"ט** (פאה פ"א מ"א) בשם **הר"ש,** דיש תרומות חלוקות זו מזו כגון תרומת מעשר דיש לה שיעור.

כד) בא"ד, מפני המחלוקת עין יפה עין רעה ובינונית. הקשה **בתוס' הגאון רבי עקיבא איגר** (פאה שם), הא האי חילוק הויא מדרבנן, ומתניתין דאין להם שיעור מיירי בדאורייתא, ובדאורייתא אין חילוק.

דף ז' ע"א

א) רש"י ד"ה מאי הראיון, דאילו השתא לאו בדמים משמע אלא במצות ראיית פנים. ביאר **המהרש"א** דאי הוי תני הראייה הכוונה על דמי עולה לחוד, אבל השתא דנקט הראיון יש בו ב' משמעויות, **א.** מצות ראיית פנים. **ב.** דמי עולה. וכדחזינן לעיל, דאמר רבי יוחנן כסבורין אנו לומר, דהראיון אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה והיינו בדמי עולה.

[וצ"ב **דלעיל** (ב.) איתא במתניתין "ראייה" ופירש **רש"י** (שם) **ד"ה הכל** דהיינו להתראות בעזרה. (א.ב.)].

ב) תוס' ד"ה רבי יוחנן, בתוה"ד, ולאידך לישנא דאתא ואייתי בו ביום, קאמר דלא מקבלינן משום בל תוסיף כיום דכבר נפיק. הקשה **המהר"ץ חיות דהתוס' בראש השנה** (כח:) **ד"ה ומנא** הוכיחו, דאין איסור בל תוסיף בעשיית המצוה ב' פעמים ביום כגון לתקוע בשופר הרבה, ונשאר בצריך עיון גדול.

ג) גמ', איתיביה ולא יראו פני ריקם בזבחים וכו'. הקשה **הגאון רבי עקיבא איגר**, אמאי הביאו את כל הברייתא, הרי כל הקושיא רק מקרא ד"ולא יראו פני ריקם". ואין תוספת קושיה מהברייתא יותר מהפסוק, ומקרא כבר הקשו לעיל מיניה.

ד) גמ', מה חגיגה האמורה להדיוט זבחים אף ראייה האמורה לגבוה זבחים. הרמב"ם (פ"א מחגיגה ה"א) פסק דאפשר להביא עולת ראייה מן העוף. ותמה **מהר"י קורקוס** (שם), מהא דאיתא להדיא בסוגיין דאינה באה מן העופות, אלא מהזבחים. והסיק, דהרמב"ם גרס בגמ' "או אינו אלא" במנחות בלבד ולא גרס עופות. אמנם **הפורת יוסף** ביאר, גם לדעת הרמב"ם, דרק להוה אמינא הוקש ראייה לחגיגה למעט עופות, אבל למסקנא לא מקשינן אלא מה חגיגה בראוי לו אף ראייה בראוי לו, אבל עופות לא נתמעטו.

ה) גמ', ואין נראין ריקנים משום שנאמר ולא יראו פני ריקם. הקשה **הטורי אבן**, מה חידשה הברייתא שאין נראין ריקנים משום "ולא יראו פני ריקם", הרי הקרא מפורש בתורה. ותירץ על פי דברי **הרמב"ם** (פ"א מחגיגה ה"א), דהבא לעזרה ביום טוב ראשון בלא קרבן לא זו בלבד שלא קיים מצות עשה, אלא אף עבר על לאו דלא יראו פני ריקם. והיינו דלא אמרינן דאם אין לו קרבן יכנס לעזרה בלא קרבן לקיים את העשה, דאתי עשה וידחה לא תעשה, אלא לאו דלא יראו פני ריקם הוא תנאי לקיום העשה. וזהו החידוש בברייתא דאף אם אין לו קרבן לא יבוא ריקן, דאף את העשה אינו מקיים.

ו) גמ', אלא כל היכא דאתא ולא אייתי וכו'. ביאר **הטורי אבן**, דהא דהדרא הגמ' מפירוש קמא אינו אלא לענין שאר ימות הרגל. דלריש לקיש אם רוצה יביא, ולרבי יוחנן אסור. אבל בעיקר הרגל נשאר הדין כבהוה אמינא, דלכולי עלמא כל אימת דאתי צריך לאתויי, והיקשא דיראה יראה בחינם, אתי לשאר ימות הרגל ולא לעיקר הרגל.

דף ז' ע"ב

ז) גמ', אלא קרא למאי אתא לכדאחרים דתניא וכו'. כתב **הרמב"ם** (פ"ב מחגיגה ה"ב) דהמקמץ והמצרף, הרי אלו מטהרין גופן ומלבושן ועולין בכלל ישראל ליראות. וביאר **מהר"י קורקוס** (שם) דהא דפטרו בגמ' להמקמץ והמצרף, היינו דוקא כשאינם יכולים לטהר גופן ומלבושיהן ממאיסותם, אבל אם יכולים לטהר חייבים, והרי הם ככל האדם. **והכסף משנה** (שם) יישב דעת **הרמב"ם**, דכיון דתניא בלשון אחרים, משמע דרבנן פליגי עליה וכן הלכה, ואף דאיתא בגמ' דקרא אתא לכדאחרים דמשמע דכן הלכה, אפשר לומר דרבנן פליגי והלכה כוותייהו.

ח) תוס' ד"ה מביאין, בתוה"ד, ועוד שמא לא היו מוחין אלא לתלמידיו וכו' אבל הלל חלק עם רבם ואין בידם למחות. הקשה **הרש"ש** דהא מחו התם בהלל מה טיבה של בהמה זו. וביאר דידעו דהלל חולק בזה על רבם, כדכתבו **תוס'** בריש דבריהם, דמעולות לא מצינו פלוגתא דפליגו בה וכו'.

ט) רש"י ד"ה ביו"ט אינן באות, ואפילו לב"ה סבירא ליה לתנא דמתניתין דנדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט. הקשה **הטורי אבן**, דמדבריו משמע דהפלוגתא אף בעולה, והרי **בביצה** (יט.) לא נחלקו אלא בשלמי נדבה, אבל עולות נדבה לכולי עלמא אינן קרבות (ועיין מה שתירץ). [וכן קשה על מה שכתב **בסוה"ד**, וכי שרו ב"ה בעולת ראיה ושלמי חגיגה וכו'. דהיינו דשלמי חגיגה דחו, דוקא משום החיוב. הא שלמי נדבה נמי דחו, דדוקא בעולות נדבה קאמר דלא דחו. (ועיין לקמן אות י' מה שביאר המהרש"א בתוס' ד"ה עולות). ויש לומר, דרש"י גריס כגירסת **הר"ח** "עולות ונדרים ונדבות וכו'" ביו"ט אינן באות. ולפי זה נדרים ונדבות קאי אשלמים, וקסבר דשלמי נדבה לא קרבי, ולהיפך מדברי התוס' דאזלי כגירסא דידן, "עולות נדרים ונדבות" וקאי דוקא אעולה וכדברי המהרש"א. (א.ג.)].

י) בא"ד, וכי שרו בית הלל בעולת ראייה וכו' אע"פ שיש להן תשלומין עיקר מצותן ביום ראשון. **הרש"ש** העיר דלכאורה דבריו דוקא למאן דאמר **לקמן** (ט.) כולן תשלומין דראשון, ולא למאן דאמר כולן תשלומין זה לזה. אמנם כתב דלפי מה שפירש **רש"י** התם בד"ה כולן וכו', דאף לדידיה ראשון עיקר אתי שפיר. אמנם הקשה **דבביצה** (כ:) אמרי בית הלל טעם אחר מדוע עולת ראיה קריבה ביום טוב, דכיון דאם עבר הרגל ולא הביא אינו חייב באחריותו, חשיב קבוע לה זמן. [ולכאורה יש לומר, דמה שהביא **רש"י** כאן הוא אותו טעם שאמרה הגמ' התם. דהא בעינן להאי טעמא כדי לבאר מדוע לא נאמר דיכול להביא בחול המועד, וממילא לא יהיה קבוע לה זמן ולא ידחה יום טוב. וכבר עמד בזה **רש"י בביצה** שם וכתב דיש לחוש שמא יפשע או יאנס בשאר ימי המועד ולא יביא. ופירוש זה עדיין צריך עיון דמהיכי תיתי לדחות יום טוב משום האי גזירה. אמנם לפי מה שהסיקה **הגמ'** (שם) דילפי ב"ה מ"לה", הרי מדאורייתא נדחה יום טוב והוא מה שכתב רש"י כאן.]

יא) תוס' ד"ה עולות, בתוה"ד, ולא אקשי ליה ממתניתין וכו'. ביאר **המהרש"א**, דנקט הכא <u>עולות</u> נדרים ונדבות, משמע <u>דשלמים</u> נדרים ונדבות קרבין ביום טוב, ודלא כעולא. [ופשוט לפי זה דמה שנכתב בד"ה <u>ו</u>נדרים הוא טעות סופר, וצריך לומר נדרים, וכדמוכח מקושייתם אעולא. (א.ג.)].

יב) בא"ד, דאיכא לאוקמי שכבר קרב שמחה כדינו. הקשה **הטורי אבן**, מדוע לא נימא הואיל ואי מקלעי ליה אורחין ויצטרך להם שלמים, יהיה מותר לו לשחוט כבר עכשיו נדרים ונדבות. ותירץ **השפת אמת**, דלא אמרינן הואיל אלא באוכל נפש, אבל נדרים ונדבות משולחן גבוה זכו, ומשום הכי דוקא אם שוחט לשם שלמי שמחה יש לו היתר כיון דאיכא ביה מצוה דשלמי שמחה, אבל כשאינו שוחט לשם שלמי שמחה אסור.

יג) בא"ד, דלא אמר בסמוך דנפיק בשלמי שמחה בנדרים אלא היינו היכא שהקריבום משום שמחה וכו'. הקשה **השפת אמת** הא הכהנים יוצאים בחטאות ואשמות משום שמחה, אף דלא שחטום לשם שלמי שמחה, אלמא דאין צריך לשחוט לשם שלמי שמחה. ותירץ, דכיון דנאמר באכילת כהנים "למשחה" היינו דרך גדולה על כן חשיב לשם שמחה, אבל בחלק דישראל לא נאמר למשחה ואינו נחשב לשמחה. אך הקשה, **דברשב"ם פסחים** (קיט:) **ד"ה כגון** מבואר, דבקרבן פסח ובכל הקרבנות נאמר "למשחה" דרך גדולה, אם כן אף אכילת הישראל בכלל למשחה דרך

גדולה ונחשב אכילת שמחה.

יד) בא"ד, שם. האבי עזרי (פ"ב מחגיגה ה"י) ביאר כוונתם דאיכא ב' דינים בשלמי שמחה, **א.** להקריב קרבנות לשם שלמי שמחה שנאמר וזבחת שלמים **ב.** לאכול בשר קרבנות. וכשאוכל בשר נדרים ונדבות בשלא כיון בשחיטתן לשם שלמי שמחה, הרי שמקיים את הדין השני לאכול בשר קרבנות, אך לא קיים בזה המצוה הראשונה לזבוח שלמים. אמנם **החזון איש** (במכתב בסוף האבי עזרי) הקשה עליו, דודאי אין חיוב לזבוח לשם שלמי שמחה, דהרי דין זה לא הוזכר בשום מקום. אלא כוונתם, דבעי מחשבה בשעת השחיטה לקיים בהם מצות שמחה, וכעין דעת עולא **בפסחים** (ע:), דבעינן זביחה בשעת שמחה.

טו) רש"י ד"ה וכשהיא באה, בסוה"ד, אבל עולה למה טופלה יביא במעה כסף. **הטורי אבן** העיר על דבריו, הא לפי מה שהביאו **התוס'** (ח.) **ד"ה אמאי** בשם **הספרי.** אי אפשר לטפול כסף מעשר לעולה, משום דמעות מעשר צריכים להאכל.

דף ח' ע"א

א) גמ', אלמא קסבר חגיגת ארבעה עשר לאו דאורייתא. הקשה **הטורי אבן,** מנלן לגמ' דמתניתין אתי למיעוטי לקולא, דחגיגת י"ד באה מן המעשר אף לבית שמאי. דלמא אתי למיעוטי לחומרא, דחגיגת י"ד לא באה מן המעשר אף לבית הלל וקסבר חגיגת י"ד דאורייתא. ותירץ, דמסתבר דאתי למיעוטי חגיגת י"ד אליבא דכולי עלמא, ואי נימא דאתי למיעוטי לחומרא, לבית שמאי חגיגת י"ד וט"ו שוין הן ולא אתי למיעוטי אלא לבית הלל. אבל אי נימא דאתי למיעוטי חגיגת י"ד לקולא, אם כן ממעט אליבא דכולי עלמא, דחגיגת י"ד אתי לכתחילה מהמעשר. אמנם **השפת אמת** כתב, דלא קשיא. דכמו דחגיגת כל הימים טובים התרבו לדין טפילה מ"כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ" אף דלא כתיב אלא בעצרת, הוא הדין דנתרבה חגיגת י"ד.

ב) גמ', ומנין שאם רצה לערב מערב וכו'. הקשה **החזון איש** (קכט, ה) אמאי בעינן קרא לומר דשרי לטפול, הרי כבר יצא ידי חובה בבהמה הראשונה, והשאר אינו חובה, ופשוט שיכול להביא ממעשר. ותירץ, דכיון דמביאו לשם חובה סלקא דעתך דאי אפשר להביאו ממעשר אף דכבר יצא ידי חובה.

ג) גמ', ושאר כל ימות הפסח אדם יוצא ידי חובתו במעשר בהמה. כתב **הרמב"ם** (פ"ב מחגיגה ה"ט) דיוצא אדם ידי חובת שלמי חגיגה במעשר בהמה, אך אין מביאין אותו ביום טוב גזירה שמא יעשר ביום טוב. והקשה **המהר"י קורקוס** (שם), הרי דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, ואיך יוצא ידי חובת חגיגה במעשר בהמה. ואין להוכיח מהא דאיתא בברייתא, דבשאר ימות הפסח יוצא ידי חובה במעשר בהמה. דהיינו שלמי שמחה כדפירש **רש"י בד"ה ושאר.** ותירץ בדוחק, דכוונת הרמב"ם דיוצא ידי חובה על ידי טפילה, וסתם דבריו כיון דסמך על דין טפילה שהזכיר בהלכה הקודמת. והוסיף, דלא מסתבר לחלק דדוקא במעשר שני אין יוצא ידי חובה, דהוי חידוש טפי, מה שאין כן במעשר בהמה, דשניהם קדושים ומחוייב להקריבם. ועיין באות הבאה.

ד) שם. עיין באות הקודמת בדעת **הרמב"ם.** והקשה **הלחם משנה** (שם) על ביאור **המהר"י קורקוס,** הא כיון **דהרמב"ם** פסק (בהלכה ח') כרבי יוחנן דטופלין מעות למעות, ודלא כחזקיה דטופלין דוקא בהמה לבהמה. ואם כן מה שייך דין טפילה במעשר בהמה, הא אינו נמכר ולא שייך בו דמים. ולכך הסיק **הלחם משנה** בדעת הרמב"ם, דמעשר בהמה חשיב קצת חולין כיון דנאכל במומו, ועל כן הווי כמו דמי מעשר בהמה. **והמנחת חינוך** (מצוה פח אות ד) הקשה על הרמב"ם, איך יוצא בחגיגה על ידי מעשר בהמה, הרי חגיגה הוי קרבן שלמים, ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע, ומפרישין ממנו חזה ושוק, ואילו מעשר בהמה טעון מתנה אחת ואין מפרישין ממנו חזה ושוק, ונשאר בצריך עיון.

ה) תוס' ד"ה מלמד, בתוה"ד, וי"ל דהכא איצטריך, דסלקא דעתך אמינא כיון דכתיב כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ לטפלה וכו' כולי נמי וכו'. הקשה **הטורי אבן** דעדיין תקשי קושית התוס' לבית שמאי דלא למדו דין טפלה מכַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ. ותירץ, דבית שמאי לא סברי הני דרשות שנאמרו **במנחות** (פב.). **והשפת אמת** תירץ, דלבית שמאי נאמר מִסַּת לומר שיביא מן החולין, דאי לאו הכי הוה אמינא דאפשר להביא חגיגה ממעשר, כיון דכתיב כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ.

ו) תוס' ד"ה משום, בסוה"ד, דבלאו הכי שרי למיכל קודם שיעשר בהמותיו. **וברש"י בבכורות** (נז:) **ד"ה שלש** כתב, דמשיגיע הפרק של המעשר לא יאכל מהן לכתחילה מדרבנן בלא מעשר, אבל קודם לכן שרי, דמצוה בעלמא הוא לעשר בהמותיו דהעשירי קודש רק אחרי שקרא עליו שם.

ז) גמ', ושמחת בחגך לרבות כל מיני שמחות לשמחה. כתב **הרמב"ם** (פ"א מחגיגה ה"א) דהשמחה האמורה ברגלים הוא שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה. וביאר **החזון איש** (או"ח קכט, י) דאין כוונתו דאין יוצאין ידי חובת שמחה באכילת שלמים על ידי שלמי חגיגה, דבודאי יוצאים דמאי שנא משאר קרבנות. אלא כוונתו דלא נטעה שמצות שמחה נכללת במצות חגיגה, דהיינו שיצטרך לאכול דוקא בשר חגיגה שבעת ימים. אלא מצותה <u>בהקרבת</u> בהמה אחת אף אם אינו אוכל מבשרה. ומצות השמחה היא <u>באכילת</u> בשר קודש, אלא דחייב להקריבה כדי שיוכל לאכול. [ולשיטתו **לעיל** ז: אות יג דאין דין קרבן בשמחה אלא אכילה בלבד]. **והשפת אמת** (**מגילה** ה. ד"ה חגיגה) רצה לחדש דגם בקרבן חגיגה יש חיוב אכילה לבד מעצם חיוב ההקרבה.

דף ח ע"ב

ח) תוס' ד"ה מי שחגיגה, בתוה"ד, ולקמן מפקינן ליה ממדבר מדבר שמא אלשון דויחוגו קא סמיך. הקשה **המהרש"א** (**לקמן** י: ד"ה ויחוגו) דהוה ליה לרש"י להביא קרא ד"ויחוגו לי במדבר" דעלה סמכו תוס' למילף דדוקא חגיגה ולא שאר קרבנות, ועדיין קשה דלא ילפינן מהפסוק דלא ילין חלב חגי. ותירץ, דבאמת עיקר הדרשה מקרא ד"ויחוגו לי במדבר", אלא כיון דמיירי הכא בקרבן הרגל, הביא רש"י קרא ד"לא ילין חלב חגי" דמיירי בקרבן חגיגה ברגל.

ט) בסוה"ד, ותירץ דודאי ילפינן מהר עיבל מה שמחה דלהלן שלמים אף כאן שלמים. הקשה **המהרש"א** דלפי זה מתורצת קושיא בתרייתא דתוס', אך קושיא קמייתא דנילף מהתם למעט עופות ומנחות לא מיתרצא. **ובהגהות הרא"מ הורוויץ** ביאר, דאיצטריך "בחגך" למעוטי עופות ומנחות, דאי הוי ילפינן רק מהר עיבל, הוה אמינא דאתי לרבויינהו.

י) גמ', מנין שאין נושאים נשים במועד. איתא בכתובות (מז.) דאפשר לישא אשה בשבת ויום טוב. והקשו **התוספות** (שם) **ד"ה דמסר** מסוגיין.

ותירצו, דהתם מיירי בזמן תוספת יום טוב. אי נמי התם לא מיירי בנשואין, אלא במסרה האב לשלוחי הבעל. או דמיירי בנשואין בלא סעודה דאינו כל כך שמחה ומותר. **והמהרש"א** (שם) ביאר, דכוונתם בהא דכתבו דהיה נשואין בלא סעודה, היינו דאהאי גוונא לא אתי הדרשא ומותר מדאורייתא, אבל מדרבנן אף בלא סעודה אסור.

יא) מתני', זה וזה מרובים על זה נאמר איש כמתנת ידו וגו'. ביאר **הטורי אבן** דאף דהאי קרא נאמר על עולת ראיה בלבד, ילפינן מיניה נמי לשלמי חגיגה.

יב) רש"י ד"ה אוכלין מרובין, שלמי חגיגה רבים. ביאר **הטורי אבן** דהוכרח לומר כן, דהא בגמ' אמרינן דשלמים מרובים היינו בטופל, ודין טפילה לא שייך אלא בשלמי חגיגה, דאילו בשלמי שמחה אפשר להביא כולו ממעשר ולא העי טפילה. וכן הוכיח מדאיתא במתניתין שיעור דמעה כסף ושתי כסף, דנאמר רק על עולת ראיה ושלמי חגיגה, דאילו בשלמי שמחה ליכא שיעור כלל.

יג) רש"י ד"ה חוזר ומקריב חמש, ולא אמרינן עובר הוא בבל תוסיף [עיין אות טו]. **ותוס' ד"ה חוזר** הביאו **דר"ח** פירש, דר' יוחנן דאמר שוב אינו מקריב קאי איום טוב אחרון, משום דדמי לנדרים ונדבות דאין קריבין ביום טוב. והוכיח **הטורי אבן** כשיטת **רש"י**, מדאמר רבי יוחנן בסתם כיון שפסק שוב אינו מקריב, ולא פירש ביום טוב אחרון, שמע מינה דאף בחול המועד אינו יכול להקריב, ועל כרחך משום בל תוסיף. והא דקאמר ריש לקיש דחוזר ומקריב ביום טוב שני, לרבות אתי, דליכא איסור בל תוסיף, ואף אינו בגדר נדרים ונדבות ומותר להקריב ביום טוב אחרון.

יד) שם. עיין באות הקודמת. אמנם **המאירי** ביאר, דמיירי לענין החיוב להקריבן, דהיינו דאם פירש בשעה שהפרישם דמפרישם ליום הראשון, הרי התחייב להביאם, ומביאם בשאר הימים לשם חובה, דתשלומין דראשון נינהו. אבל אם הפרישם בסתם, ופסק מלהקריבם אף שיש שהות להקריבם ויש לו אוכלין מרובין, אינו חייב להביאם. ועיין באות הבאה.

טו) גמ', **רבי יוחנן אמר כיון שפסק שוב אינו מקריב.** ביאר **הטורי אבן** דלשיטת **רש"י** (הובא באות יג) דיש איסור בל תוסיף אין הכוונה דאסור להקריבם כלל, דודאי מחוייב להקריבן כמוכח **בראש השנה** (ה:), אלא כוונת רבי יוחנן דאינו חוזר ומקריב לשם שלמי חגיגה, אבל חייב לחזור ולהקריבם לשם שלמי נדבה. [וכן לפירוש **המאירי** (הובא באות הקודמת) אף דמלשונו משמע קצת דאינו מחוייב להביאם כלל. (א.ב.)].

דף ט' ע"א

א) מתני', **עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו.** כתב **הרמב"ם** (פ"א מחגיגה ה"י) דהמפריש עולת ראייתו ומת, היורשין חייבים להביאה. והוסיפו **הכסף משנה והלחם משנה** (שם) דאף אם לא הפרישה, והניח ליורשים קרקעות הרי הם מחוייבים להביא עבורו עולת ראיה. ודייק **החזון איש** (קכט, ד) דלפי זה בעבר הרגל ולא חג, חייב באחריותו קל וחומר מיורשים. והקשה מהא דאיתא במתניתין דאינו חייב באחריותו. ורצה לתרץ, דעל כרחך מתניתין איירא בלא ראה פני העזרה. אנם כתב דלא מסתבר לתלות דין חגיגה בראיית פני העזרה. ולכך כתב, דאף יורשים חייבים להקדיש עבורו דוקא בתוך שבעת ימי הרגל, אבל אם עבר הרגל פטורים, אינהו נמי פטורים. **ובקהילות יעקב** סימן ג' ביאר הדברים. דאף גבי יורשים הא דאיכא שיעבוד נכסים היינו לקיים מצוותו בהם, וכיון דעבר הרגל הרי לא שייך קיום המצוה,ת ואין גם חיוב אחריות.

ב) מתני', **על זה נאמר מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות.** הקשה **הטורי אבן** מאי <u>על זה</u> נאמר דקאמר, הא בכל המצות שקבוע להן זמן, ועבר זמנן הוי מעוות שאינו יוכל לתקן. ותירץ, דבקרא נאמר ב' ענינים, **א.** מעוות לא יוכל לתקון, **ב.** וחסרון שאינו יכול להימנות - דשייך דוקא בחגיגה, דאם לא הקריבה ברגל הרי זה מעוות במצוות חגיגה שלא קיים מצוות חגיגה, ומכל מקום צריך להקריבה אחר הרגל לשם נדבה, ואם המתין ובנתיים מתה או נגנבה הרי זה חסרון בקרבן עצמו. אך הקשה **מסוכה** (כז.) דאיתא האי קרא על מי שלא אכל בליל יום טוב ראשון, והתם לא שייך ב' הענינים. **ובמרומי שדה** ביאר, דהחסרון קאי על שהפסיד הברכה שבאה בגלל הרגל, כגון פסח דנידונים על התבואה וכו' כדאיתא **בראש השנה** (טז.).

ג) מתני', **זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר.** הקשה **הפורת יוסף** אמאי נקט התנא לשון "ממנה" ולא נקט "שהוליד ממזר". ותירץ על ידי מה שחידש, דשייך להוליד ממזר אף שלא בא על הערוה, כגון שהזרע היה באמבטי והתעברה ממנו אשת איש, דאינו בכלל מעוות. והוכיח מכאן דכהאי גוונא הוי ממזר אף דלא עברו איסור ערוה.

ד) מתני', **אם תאמר בגונב וגוזל יכול הוא להחזירו ויתקן.** פירש **רש"י ד"ה והוליד**, **וד"ה ויכול** דבממזר אין עוונותיו נמחקין בתשובה, אבל בגזל כשישוב יהא מתוקן מהחטא. אמנם **התוספות ד"ה זה** פירשו, דבממזר איכא בושה טפי שהוא בעולם, מה שאין כן בשאר עבירות דאין עדיו לפניו. וכן כתב **התוספות הרא"ש** דאף באיסור דממזר אם עשה תשובה נמחל לו, והחילוק בסוגיין רק לענין הבושה. **ורבינו יהונתן מלוניל** פירש, דיכול להחזיר ולתקן משום דלאו דלא בגזול ניתק לעשה דוהשיב את הגזילה.

ה) תוס' ד"ה כיון, וצ"ע אם היה פשוט בראשון וחגר בשני וכו'. הקשה **החזון איש** (קכט, ד) הא לא גרע ממת דחייבים היורשים להביא אף שלא הפריש (עיין **לעיל** אות א'). ותירץ, דודאי דחייב להביא, אלא דנסתפקו תוס' אם יביא בתורת חובה או בתורת נדבה, [כמו יורשים המביאים]. ונפקא מינה דאם מביא בתורת נדבה אינו יכול להביאה ביום טוב. [וצריך ביאור הא יורשין חייבין להפריש, אם כן על כרחך דהוא קרבן חובה. דדין נדבה שייך על קרבן שהופרש ופקע חיובו, אבל אם לא הופרש וחייב להפריש על כרחך דהוי חובה. (א.ב.) ובפרט לפי מה שכתב בעצמו עיין לעיל אות א']. .

ו) גמ', **ומי אמר רבי יוחנן הכי.** פירשו **רש"י ותוס' ד"ה נטמא**, דמיירי לענין נזיר שנטמא. **הקשה השפת אמת**, מה הדמיון מהך דנזיר לדהכא. וכתב דלולי דבריהם היה נראה, דחזקי' ור"י אמרוה אהך דהכא, דנטמא ביום מביא. ולחזקיה כיון דהיה בחיוב שעה אחת יש לו תשלומין. אבל נטמא בלילה דלא חזי כלל בראשון, אינו מביא. ור"י פליג דאפילו נטמא בלילה מביא. וס"ד דטעמיה משום דסבר דכולהו תשלומין זה לזה. ומסקינן משום דלילה לאו מחוסר זמן הוא. וכתב שכן נראה דעת **הרמב"ם.**

דף ט' ע"ב

ז) גמ', **אלא למ"ד שני רגל בפני עצמו הוא מאי איכא למימר.** הקשה **הטורי אבן** דמבואר דאפילו למאן דאמר גבי חגיגה דתשלומין דראשון נינהו, מכל מקום גבי פסח שני אפשר דאינו תשלומין דראשון, ומשמע

דאין הדין שווה בכל המקומות דתשלומין דראשון נינהו. ולפי זה מה הקשו **לעיל** (בעמוד א) מנזיר, הרי אפשר דנזיר דמי לפסח שני דלא אמרינן ביה דתשלומין דראשון נינהו, ולא דמי לחגיגה. ותירץ, דלעיל הקשו מנזיר לחגיגה, משום דיש להשוות אליבא דרבי יוחנן דבכל מקום תשלומין דראשון נינהו, והני מילי במקום שהימים הבאים סמוכים זה לזה כחגיגה ונזיר, אבל פסח שני כיון שאינו סמוך ורצוף לפסח ראשון, אפשר דהוי רגל בפני עצמו ולא חשיב תשלומין דראשון.

ח) גמ', מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל ק"ש של שחרית וכו'. הבית יוסף (סימן נח) הכיא בשם **הכל בו**, דאין תשלומין לקריאת שמע. ודעת **רבינו חיים** דאיכא כבתפילה. והקשה **המשנה למלך** (פ"ג מתפלה ה"ט בהגהה) מסוגיין, דאם ביטל קריאת שמע של ערבית או של שחרית על זה נאמר מעוות לא יוכל לתקון, משמע דאין דין השלמה לקריאת שמע. ותירץ **הבאר היטב** (שם סק"ט) דסוגיין מיירי בביטל קריאת שמע במזיד, דלכולי עלמא אין לה תשלומין בכהאי גוונא, כדאיתא **בברכות** (כו.). ודומיא דביטל תפילת שחרית דמיירי במזיד דאין לו תשלומין. ועיין באות הבאה.

ט) גמ', או שביטל תפלה של שחרית או תפלה של ערבית. התוספות הרא"ש גרס תפלה של שחרית וַתפלה (בויו) של ערבית. וביאר, דדוקא נקט ב' תפלות דבכהאי גוונא אין לו תקנה דהשלמה, אבל אם ביטל רק תפלה אחת עדיין יכול להשלים. [צ"ע **דבברכות** (כו.) העמידו לסוגיין בביטל במזיד, דאין לו תשלומין אף בתפלה אחת. ועיין באות הקודמת. (א.ב.)]. והקשה, אמאי נקט שחרית וערבית הוה ליה למימר שחרית ומנחה דהם ב' תפלות סמוכות. ועוד, דתפלה לא הוי דומיא דקריאת שמע דהתם או או קתני, דאין דין תשלומין לקריאת שמע. ותירץ, דנקט שחרית וערבית דומיא דקריאת שמע דנקט ביה שחרית וערבית. **והמהרש"א** (חידושי אגדות) כתב, דבמלתא חדא מתוקם ליה האי קרא מעוות וגו' שביטל ק"ש או תפלה, דלא קרא ק"ש או לא התפלל כלל ביומו. וחסרון גו' שהתפלל ביחידות בלא מנין עשרה. וכתב, דהוא הדין תפלת מנחה אלא דלא נקט ליה דומיא דביטול קריאת שמע דלא שייך רק שחרית וערבית. אי נמי לרבותא נקט ליה הכי, דאפילו תפלת ערבית ושחרית דיש להם תשלומים ביומו, מכל מקום מקרי מעוות לא יוכל לתקון, כיון דלא התפלל בזמנו, כל שכן תפלת מנחה דאין לה תשלומין כי אם ביום אחר.

י) גמ', חד עשר פרסי בתרי זוזי. ופירש רש"י ד"ה עשרה פרסי דהטעם, דעשרה פרסי נהגו ללכת ולכך סגי בזוז, אבל אם מבקש דבר שונה ללכת פרסה יותר צריך לשלם הרבה יותר כיון שאין זה רגילות. אמנם **המהרש"א** (חידושי אגדות) ביאר, דעשרה פרסי בזוז שהוא מהלך אדם ליום א' ההולך אחר חמורו עם סחורות, השוכר נוטל זוז א' לי' פרסאות. ואם הוא משכירו למהר הליכתו אחר חמורו פרסה א' יותר, דהיינו י"א פרסאות ביום א', אותה פרסה קשה עליו ונוטל עליו זוז נוסף.

יא) גמ', מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלא עניות. וביאר **רבינו חננאל**, דכשישראל עניים ליבם שבור, ועיניהם נשואות לאביהם שבשמים שירחם עליהם, אבל אם היו עשירים יבעטו שנאמר וישמן ישורון ויבעט.

יב) גמ', כי ברזא סומקא לסוסיא חיורא. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות) וכעין זה כתב **בספר הישר לרבינו תם** (חידושים סימן שצח) דסוסיא חיורא יפה מצד עצמו ולא משום תכשיטו כסף וזהב אשר עליו, שהרי אין בו רק הוורדא ורצועה אדומה של עור, וכן יאי עניותא לישראל שיהיו מצד עצמן ותורתן יפין ולא מצד עשירות. ועל דרך זה אמר "לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי" שהיו יפין מצד עצמן, שכל כסף וזהב שעליהן השאילו להם מכבר.

יג) גמ', אין אומרים בקרו גמל כו' אלא בקרו טלה כו'. פירש **רש"י ד"ה אלא בקרו טלה** לשון קלקול נופל באדם שהוא טוב מתחלה. וביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות) דהיינו, שהיה עושה טוב והיה לומד תורה מתחלה ועכשיו פירש, אבל הבא על אשת איש אין נקרא עושה טוב מתחלה, אלא סור מרע היה מתחלה. **ורבינו יהונתן מלוניל** ביאר, דכשחטא עם הארץ אין הקב"ה מדקדק עימו, משום שאינו יודע את התועלת וההנאה מהתורה. אבל תלמיד חכם שיודע שהתורה משמחת הלב ומאירה העינים ופורש ממנה, עליו הקב"ה מדקדק.

דף י' ע"א

א) גמ', ור' יוחנן אמר אפילו מש"ס לש"ס. ופירש **רש"י ד"ה אפילו** מש"ס ירושלמי לש"ס בבלי שהוא עמוק. **והתוספות ד"ה אפילו** פירשו, דאף מש"ס בבלי לש"ס ירושלמי, אם עדיין לא הבין את הירושלמי. **והתוספות רי"ד** פירש, דוקא מתלמוד בבלי לתלמוד ירושלמי, משום דהבבלי מבאר יותר, והעובר מהלימוד בבבלי ללמוד בתלמוד ירושלמי כדי להקל מעליו, עליו נאמר וליוצא ולבא אין שלום.

ב) מתני', היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו. הקשה **המצפה איתן** מהא **דבנדרים** (עח.) ילפינן בגזירה שווה דג' הדיוטות מתירין את הנדר. ותירץ, דמתניתין דידן מיירי בדין חרטה, וכדאיתא **בנדרים** (כא:) דפותחין בחרטה.

ג) רש"י ד"ה נשבעתי באפי, משמע יכול אני לישאל עליו. **השפת אמת** דייק דמדנקט יכול, משמע דאין הפירוש חזרתי ממש, אלא שהיה יכול לשאול, דהיינו שפתח להם פתח שיכולין עדיין לשוב. ולפי זה מתורצת קושית **התוס' ד"ה באפי** דאי אפשר לומר כר"י דהא באמת לא באו לא"י.

ד) תוס' ד"ה באפי, בתוה"ד, ודרשינן מינה גבי דור המדבר שלא באו לארץ. **התוס' בבבא בתרא** (קכא.) **ד"ה יום שכלו** כתבו בשם **ר"ת,** דבשנה האחרונה נתבטלה הגזירה ולא מתו. אי נמי, בתחילה היתה גזירה על בני כ' בצמצום, וריחם ה' עליהם ולא מתו כי אם מבני כ' וחודש. ולפי זה ביאר **הפורת יוסף** דרבי יהושע סבר כתירוץ קמא, דנתבטלה הגזירה. ולכך הוכיח מכאן דיש חרטה. ורבא סבר כתירוץ בתרא, דמתו מבני כ' וחודש ולא נתבטלה הגזירה. ומשום הכי ליכא ראיה מכאן לדין חרטה.

ה) תוס' ד"ה לאפוקי, בתוה"ד, וגבי קדשים כתיב וכל נדיב לב עולות. ביאר **המאירי,** דאף דבקדשים יש הקדש בלב, מכל מקום לא חל משום כך דין מעילה, אלא שמצוה לקיים מחשבתו.

ו) גמ', מנין שנשבעין לקיים את המצוה וכו'. דייק **השפת אמת מתוס' ד"ה לקיים מצוות,** דכתבו דצריך להזכיר שם שמים כדי לזרוזי נפשיה, כשיטת **הרמב"ן** (**במלחמות שבועות** יג: בדפי הרי"ף). דבשנשבע לקיים את המצוה לא חיילא שבועה כלל, והא דאמרו נשבעין לקיים את המצוה, היינו דלא חשיב מוציא שם שמים לבטלה, דאף דאין השבועה חלה, משום דמזכיר שם שמים לשבועה מזדרז בנפשיה. ודלא כשיטת **בעל המאור** (**שבועות** יב: בדפי הרי"ף) דבנשבע לקיים את המצוה אם עבר לוקה משום שבועה. [וכתב השפת אמת, דלפי זה היינו דכתיב "ואקיימה", כיון דמן הדין אין השבועה חלה, אלא שדוד המלך התפאר שכל כך היה חושש לשם שמים,

שהזכיר שקיים המצוה על ידי השבועה]. **והקצות החושן** (עג, ה) כתב, דאף לרמב"ן דליכא מלקות, מכל מקום איכא איסור לעבור על השבועה, דהא לא לחנם למדו מ"נשבעתי ואקיימה" דאפשר לישבע לקיים את המצוה כדי לזרוזי נפשיה. וכן דייק מדברי **הטור** (יו"ד סימן רל"ו).

דף י' ע"ב

ז) תוס' ד"ה בזמן חג, בתוה"ד, דהא איכא למימר דלא הוה מוקמינן קרא רק לעולה וכו'. ביאר **השפת אמת** דלפי ההוה אמינא דבזמן חג הוא דלא ילין אין לתרץ כן, דעולה תמיד בבל ילין ושלמים רק בזמן החג בבל ילין, כיון דאינו מסתבר.

ח) תוס' ד"ה ולא ילין, ואף על גב דמוקמינן לקרא וכו' שנאכלת כו' ועוד דבשר כתיב כו'. ביאר **המהרש"א** דהיינו, דלא מוקמינן התם בפסול לינת קרבן חוץ למזבח שהוא ליום ולילה אחד כדאמר הכא, אלא מוקמינן ליה בלינת בשר הנאכל מן החגיגה ולב' ימים ולילה א'. ואהא תירצו דתרתי ש"מ, דדרשה דהתם ודאי משמע דבשר כתיב דמשמע הנאכל. והך דהכא נמי נפקא מדכתיב "ביום הראשון לבוקר", דהיינו לינת לילה אחד לקרבן חוץ למזבח. וכתב, דליכא לאקשויי למאי דאמרינן "ודלמא לעבור עליו בב' לאוין" וליכא דין חגיגה כלל, היאך מוקמינן ליה לקרא התם בחגיגה מדכתיב בשר. דיש לומר דדרשה דפסחים בבשר הנאכל אנדרים ונדבות של שלמים הבאים בחג, ולמסקנא דהכא דאיכא חגיגה ניחא לן טפי לאוקמי בחגיגה גופה כדאמר התם.

ט) תוס' ד"ה ויחוגו, ולא ילין חלב חגי אתא ללמד על ג"ש דמיירי בחגיגה ולא בשאר קרבנות. הקשה **המהרש"א** הרי קרבן חגיגה ילפינן מקרא ד"ויחוגו לי" במדבר גופא, ולא בעינן לקרא ד"לא ילין". ותירץ, דאפשר דכיון דמיירי הכא בקרבן הרגל נקט קרא דלא ילין חלב חגי דמיירי בקרבן חגיגה ברגל. אמנם **הרש"ש** ביאר, דכוונתם דאיצטריך "ולא ילין" לומר דויחוגו לי במדבר מיירי רק בשלמי חגיגה, דלא קרב אלא החלב, ולאפוקי עולות דהכל קרב.

י) גמ', שאני מעילה דילפא חטא חטא מתרומה. פירש רש"י בקידושין (מ"ב:) **ד"ה חטא** דכתיב בתרומה באוכל בשוגג ולא ישאו עליו חטא. וכתב **הטורי אבן** דלא דק, דהאי קרא כתיב גבי אוכל תרומה בטומאת הגוף (ויקרא כ"ב ט) וכדאמרינן **בסנהדרין** (**פ"ג.**). אמנם כאן פירש **רש"י** דכתיב "לא תשאו עליו חטא" (במדבר י"ח ל"ב).

יא) גמ', וכי זה חוטא וזה מתחייב. הקשו **התוס' בקידושין** (מב:) **ד"ה אמאי,** הא על כרחך מיירי בשוגג דהא במזיד ליכא מעילה ואם כן מאי פריך, הא לא שייך כאן סברת "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין" ושפיר הדר דינא דיש שליחות. ותירצו, דהכא מיירי אף בנזכר שליח, דאפילו הכי מעל המשלח, כדאיתא **במעילה** (כא.) דנזכרו שניהם חנווני מעל, דכיון דמעילה היא בשוגג, מעל אותו שלא נזכר. והקשה **הטורי אבן** לדבריהם דהיכא דשליח שוגג, יש שליחות לדבר עבירה. מאי משני דילפינן מתרומה דיש שליח לדבר עבירה, הא בתרומה גופא היכא דאיכא עבירה, ליכא דין שליחות ואיך נלמד למעילה. ובשלמא אי במעילה ליכא גוונא דשייכא שליחות שפיר יש לומר דגזירת הכתוב היא במעילה דיש שליח לדבר עבירה, אבל לתוס' דבשליח שוגג יש שליח לדבר עבירה ככל התורה, ומשום דלא שייך סברת "דברי הרב", אם כן נילף מתרומה רק בכהאי גוונא. ואם תימצי לומר דילפינן לכולהו גווני דמעילה הכי נמי ליהדר ונילף ממעילה לתרומה. **והשפת אמת** תירץ, דמעילה לא דמיא לתרומה כלל משום דאין עיקרה עבירה, ואף אם נמצא גוונא דעבירה הוא במקרה. אבל מעילה דעיקרה עבירה, כיון דאיתקש לתרומה אמרינן דאין היקש למחצה, ולא נפלוג בין גוונא לגוונא.

יב) גמ', מה התם שלוחו של אדם כמותו. פירש **רש"י ד"ה מעילה,** דכתיב "כן תרימו גם אתם" לרבות שלוחכם. הקשה **הטורי אבן, דבקידושין** (מא:) מסקינן דילפינן שליחות בתרומה מ"במה הצד" דגירושין וקדשים, ואילו מקרא ד"גם אתם" מרבינן אף שלוחכם בני ברית. ותירץ, דפירש הכי משום דאם לא כן, היאך ילפינן שליחות בתרומה מגירושין וקדשים, הא כיון דאיתקש תרומה למעילה, ומסברא במעילה אין שליח לדבר עבירה, אם כן בתרומה נמי לא יהני שליחות. ועל כרחך צריך לומר דלמסקנא (שם מב:) דידעינן לדינא דאין שליח לדבר עבירה, שוב בעינן הך קרא ד"גם אתם", לרבות שלוחכם, כי היכי דלא נילף איפכא ממעילה. **והשפת אמת** תירץ, דפשיטא היא דאף דאין צריך קרא לשליחות, מיהו ממילא אשתכח דכתיב שליחות בהדיא, ולא בעינא כלל לגירושין וקידושין, וכן מבואר **בספרי** (במדבר יח, כח), **ובבא מציעא** (כב.). דילפינן מ"גם אתם" לרבות שלוחכם. אלא דהוי מצינן למילף מגירושין וקדשים, ועלה אמרה הגמ', דאיצטריך נמי לדרוש מה התם בני ברית.

יג) גמ', שם. הקשה **הרש"ש** אמאי לקושטא לא נילף תרומה ממעילה דאין שליח לדבר עבירה, וכדמצינו **בקידושין** (מ"ג.) גבי שליחות בטביחה ומכירה, דהרי זה בא ללמד ונמצא למד. וכתב, דאולי תלוי דבר זה בפלוגתא דמצינן בעלמא, אי ילפינן עליון מתחתון.

יד) רש"י ד"ה שליח עניא. דכיון דנזכר אנן סהדי דתו לא ניחא ליה בשליחותיה דהיאך. **רש"י בקידושין** (נ.) **ד"ה שליח מעל, ובמעילה** (כא.) **ד"ה ורמינהו** פירש, דהשליח מעל כיון דנזכר בעל הבית והוה ליה מזיד, ותו הדר דינא דכל התורה כולה דאין שליח לדבר עבירה. וביאר **הקצות החושן** (שמ"ח סק"ד) דרש"י בסוגיין סבר כ**תוס' בקידושין** (מב:) **ד"ה אמאי מעל,** דהיכא דהוה שליח שוגג אמרינן דיש שליח לדבר עבירה, ולכך הוצרך לטעמא דביטל לשליחותיה. ורש"י בקידושין ובמעילה פליג, וסבר דאין שליח לדבר עבירה, והכי נמי בנזכר בעה"ב אמרינן דשליח מעל.

טו) תוס' ד"ה מעילות, בתוה"ד, צבחר בצבחר. כתב **המרומי שדה** דלפנינו הגירסא "צבתא בצבתא מתעבדא, צבתא קדמייתא מאן עבדה, הא לאו בריה הוה", וכן הוא **בפסחים** (נד.). ואתא ר' יהושע ללמדינו, דבריאת העולם הוא על פי חוקי התורה, כדכתיב "אם בחוקתי תלכו". ודרשינן "שבהם חקקתי שמים וארץ", וכמו שהקב"ה ברא צבת, ומזה נעשה הרבה צבת לאין סוף, כן הוא בחוקי התורה דעל ידי רמז קל, למדין אנו הרבה דינים חדשים.

טז) תוס' ד"ה נתנה, ולא דמי וכו'. ביאר **הרש"ש** דכוונתם להא דאמרינן **במעילה** (כא.) דשלח ביד פקח וכו' חנווני מעל, ולא השליח, אף על גב דמכרה לחנווני, ואהא תירצו דהתם מיירי במזיד. וכדמסיק שם הגמ' דמיירי דגם השליח נזכר.

דף יא ע"א

א) גמ', הכא מי ידע, היינו כהררים התלויים בשערה. הקשה **המרומי שדה** מאי שערה איכא הכא, ואמאי באמת מתחייב האי שליח עניא. ותירץ, דאף דבכל התורה כולה חשבינן ליה אונס, וכגון באומר לחבירו חתיכה זו

שומן, ונמצאת חלב. מיהו במעילה מתחייב אפילו בכהאי גוונא, וכמו בנזכר שליח דמתחייב המשלח, אף דאיכא לסברת "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין". הרי דאף דמשלח אנוס מתחייב, והכי נמי איפכא אי השליח אנוס.

ב) גמ', אי מסתפקא לך מילתא בנגעים עיין בקראי. המרומי שדה ציין לדבריו **בהעמק דבר** (ויקרא פי"ג פ"ג) דדעת **השאילתות והראב"ד** דיש נפקותא בין שאת לבהרת. דשאת מראה שלה גבוה ובהרת מראה עמוק. וזה לא נתבאר במשניות, כי אם בקראי, ועל כגון דא אמרינן דעיין בקראי.

ג) תוס' ד"ה לא נצרכא אלא לכדרבי, ורבי יוחנן דאמר דחייבי מיתות וכו'. הקשה **השיח יצחק** הא ריש לקיש הוא דפטר, ור' יוחנן מחייב. ועוד, דהא מסיק דלכולי עלמא חייבי מיתות שוגגין פטורין, ולא פליגי אלא בחייבי מלקויות שוגגין כמבואר **בכתובות** (לד:). ותירץ **השפת אמת** דכוונת התוס' להקשות לר' יוחנן דאמר הלכה כסתם משנה, והוא עצמו מודה דחייבי מיתות שוגגין פטורין כתנא דבי חזקיה, ואם כן הך מתניתין תיקשי ליה.

ד) בא"ד, שם. הקשה **השפת אמת** דדבריהם כאן סותרין למה שכתבו **תוס' בסנהדרין** (עט.) **ד"ה ומפקא,** דאפילו למאן דאמר חייבי מיתות שוגגין פטורין, מצי סבר כרבי, דשאני הכא דגלי קרא ונתת נפש תחת נפש ממון. עוד הקשה אתירוצם, דאם כן אמאי מייתי הגמ' הך דרבי דהוה דלא כהלכתא, ולא מייתי הך דעין תחת עין.

ה) גמ', רבי אומר נפש תחת נפש ממון. הטורי אבן (באבני שוהם) הביא דמבואר **ברש"י סנהדרין** (פז:) **ד"ה ונחת,** גבי זקן ממרא. דלרבנן דפליגי ארבי, אם יתפסו יורשי ההרוג ממונא דהורג, לא יהני תפיסתן. והקשה, לשיטת **רש"י בבבא מציעא** (צא.) **ד"ה אמר רבא,** דמהני תפיסה היכא דדיינינן דינא ד"קם ליה בדרבה מיניה", מאי נפקא מינה בין רבי לרבנן. **והשפת אמת** תמה על דבריו, מהיכי תיתי לומר דלרבנן דחייב מיתה, חשיב מחוייב אף ממון, ורק פטור משום "קם ליה בדרבה מיניה". הא לא מצינו בשום מקום תשלומי מעות בהורג נפש, דדווקא בקנס דמפורש בקרא חיוב ממון, דיינינן להו בחיוב ממון לולי דינא ד"קם ליה בדרבה מיניה" ובזה מהני תפיסה. מה שאין כן בהורג נפש. אמנם הביא **דבהגהות אשר"י** (בבא קמא פ"ד סימן ד') מבואר, דההורג נפש חייב לשלם דמי הנהרג על מנת לצאת ידי שמים.

ו) תוס' ד"ה והקריבו, בסוה"ד, ומיהו י"ל וכו' שאפשר לבטלה. הקשה **הטורי אבן** הא אמרינן **בזבחים** (יד.) דהולכה זוטרתי אי אפשר לבטלה, וכגון בשוחט סמוך למזבח, דצריך להושיט למזבח לזרוק דהוי בכלל הולכה. ועוד הקשה, אמאי מוקמינן לקרא ד"והקריב הכהן את הכל" בהולכת אברים, והא אפשר לבטלה. לכך ביאר, דמוקמינן לקרא בקבלה ולא בהולכה, משום דמהאי קרא ילפינן דמקבלה ואילך מצות כהונה כדאיתא **ביומא** (כו.), ואי והקריבו קאי אהולכה לא בעינן קרא דבעי כהונה, משום דאי הולכת אברים דאין מעכבין את הכפרה ובעי כהונה, כל שכן הולכת דם מעכבת, וכדאמרינן **בזבחים** (יז.).

ז) תוס' ד"ה לא נצרכא, דלא נפקא לן אלא בקל וחומר. וכן הביאו **התוס' ביומא** (עח.) **ד"ה מכאן, וביבמות** (מז:) **ד"ה במקום,** דשאלו מקמיה **רבי יהודה גאון** מנלן לטבילת נדה, והשיב דילפינן מקל וחומר ממגעה. ובשם **ר"ת** כתבו, דילפינן מ"אך במי נדה יתחטא" וכדדרשינן **בעבודה זרה** (עה:) מים שהנדה טובלת בהן. **והתוס' ישנים ביבמות** (שם) תירצו, דילפינן מקל וחומר דכתיב "יכבס בגדיו", וכל שכן דהיא עצמה צריכה טבילה. עוד תירצו, מדכתיב "ומזה מי הנדה" מכאן לנדה שצריכה מים. **והרשב"א בשבת** (סד:) כתב, דזקנים הראשונים דילפי מ"והדוה בנדתה" להך דלא תכחול וכו', סברי דנדה ילפינן מ"אך במי נדה" וכדאיתא **בעבודה זרה** (שם). ורבי עקיבא לא יליף מהתם, משום דדילמא דווקא לטומאה כתיב, אבל לבעלה לא ידעינן מהתם, ולכך איצטריך למילף מ"והדוה בנדתה".

ח) בא"ד, שם. מבואר בתוס', מדילפינן לטבילת נדה לבעלה מקל וחומר ממגעה, דגם האיסור לבעלה מדין טומאה. אולם **השב שמעתתא** (ש"א פי"ב) הוכיח **מתוס' בבבא קמא** (יא.) **ד"ה דאין,** דהוא איסור ולא טומאה. **ובאתוון דאורייתא** (כלל כ"א) נסתפק בזה. **ובשערי יושר** (ש"א פי"ג) הכריח דאין זה איסור אלא טומאה. **ובשו"ת חתם סופר** (יו"ד קצ"ד) כתב, דהיא גופא כוונת התוס' להקשות על **הבה"ג,** דלא שייך למילף ממגעה, דהתם טומאה והכא חולין.

ט) גמ', את כל בשרו, מים שכל גופו עולה בהן. המרומי שדה הביא פירוש **הראב"ד** (בספר בעלי הנפש), דאופן הדרשא הוא, דבזב דבעינן מים חיים כתיב "את בשרו", ובבעל קרי כתיב "את כל בשרו", ועל כרחך דאתא לריבויי מאי דליכא בזב. וזהו דמפרש דבעינן מים שכל גופו "עולה" בהם דהיינו בשעה שעומד ועולה, והוא שיעור אמה על אמה ברום ג' אמות, מה שאין כן במים חיים, דסגי אף באופן שהוא טובל בישיבה.

י) גמ', וכמה אמה על אמה וכו'. כתב **הטורי אבן** דודאי אדם הגדול בקומה לא סגי ליה בהך שיעורא, דהא בעינן מים שכל גופו עולה בהן. והקשה, דאם כן אמאי לא נקט לה במתניתין **פי"ז דכלים** גבי "הכל לפי מה שהוא אדם". ותירץ, דלא חשיב התם אלא אותן דלית להו שיעורא לא למעלה ולא למטה, מה שאין כן מקוה דיש לו שיעור למטה, דננס נמי בעי הך שיעורא דאמה על אמה ברום ג' אמות.

יא) תוס', ד"ה הא כיצד, בתוה"ד, ושמא תרתי שמעת מינה. תמה **הטורי אבן** הא תרי דרשות נינהו ולא שייך לומר "שקולין הן ויבואו שניהם". **והתוס' בנדה** (נו.) **ד"ה אי בהם** תירצו, דהא דהכא אסמכתא היא, דשיעורין הלכה למשה מסיני, וביאר **הטורי אבן** דמאי דקתני "יש להם על מה שיסמוכו" היינו דמצינו לזה סמך במקרא.

יב) בא"ד, שם. הרמב"ם (פ"ד מאבות הטומאות הי"ב) כתב גבי שרץ שיבש אינו מטמא, במה דברים אמורים במקצת שרץ אבל כל שרץ שיבש או שנשרף ושלא קיים הרי זה מטמא, וקרוב בעיני שטומאה זו מדבריהם. וביאר **הטורי אבן** דסבירא ליה לרמב"ם דהא **דנדה** (שם) הוה אסמכתא. **והשפת אמת** כתב, דכוונתו רק על שרץ שנשרף ושלדו קיימת, אבל יבש מדאורייתא מטמא, ושרץ שנשרף גזרו אטו יבש.

דף יא ע"ב

יג) גמ', לבתו מאנוסתו. הקשה **הטורי אבן** לאביי **בסנהדרין** (פה.) דלית ליה גזירה שוה ד"זימה זימה", ומפיק לבתו מאנוסתו מקל וחומר, תיקשי הכא עריות מיכתב כתיבי. ותירץ, דאיכא תו אם חמיו וחמותו, דלא כתיבי ואתיא מגזירה שוה **בסנהדרין** (עה.). ועוד עריות רבות דלא כתיבי, וחדא מינייהו נקט.

פרק אין דורשין

יד) מתני', אין דורשין בעריות בשלשה. הדרכי משה (יור"ד רמ"ו ט') הביא

מהראבי"ה דהאי דינא היה נוהג רק בזמן הגמ' שהיו לומדים בעל פה, אבל אנו שלומדים מן הכתוב אין לחוש.

טו) מתני', ולא במעשה בראשית בשנים. ביאר **הבן יהוידע** בשם **האריז"ל** דמעשה בראשית הוא הנוגע לעולם התוהו שהוא קודם לתיקון העולם, ומעשה מרכבה זהו לאחר תיקון העולם וסדר ההנהגות. ולפיכך מעשה בראשית דאין דרך לדבר עליהם בעומק הרבה כי אם בקיצור, לא חיישינן ללמד לאחר, מה שאין כן מעשה מרכבה דנוגע למקראות, וסוד המצוות והתפילות בנויין עליהם, יש להרחיב בו הרבה, ועל ידי זה ישאל התלמיד שאלות רבות ויצטרך הרב לענות לו על ידי משל ודמיון, ולא שייך לפרש בזה הרבה, לפיכך אין מלמדין אלא לחכם ומבין מדעתו.

טז) מתני', אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו. הקשה **הבן יהוידע** דהיה למתני' לומר אלא אם כן <u>הוא</u> חכם. ותירץ, דרצה לומר דרבו מכירו מלימוד הפשט שהוא חכם, דאם אם אינו מכיר בו שהוא חכם היאך מלמדו הסוד.

יז) גמ', אין דורשין בסתרי עריות. פירש **רש"י ד"ה בסתרי,** כגון בתו מאנוסתו ואם חמיו ואם חמותו דנפקי מדרשא. **והמהרש"א** העיר דאין הלשון "סתרי" משמע כן. **ורבינו חננאל** ביאר, דהיינו כגון הערוה ונשיקה ואזהרה ועונש, ובן כמה שנים יהיה ויתחייב השוכב עמו, וכיוצא בהן. **והמהרש"א** (חידושי אגדות) ביאר, דהכוונה ללמד סוד איסור עריות, כגון סוד איסור אחותו, שהשטן מערער על איסורה לישראל. דהלא קין והבל נשאו אחותן, וכן איסור אחות אשתו, שהרי אף יעקב אבינו דמטתו שלמה, נשא ב' אחיות. וכיון דאין אדם מבין הטעם, חיישינן דלא ישמע דברי רבו בסוד הענין, ויבוא להתיר איסורי עריות.

יח) גמ', אלא מעתה איש איש וכו'. הקשה **הטורי אבן,** שאני הכא דסמיך איש איש ללא תקרבו לגלות ערוה, דמינה דרשינן הך דרשא, מה שאין כן בשאר דוכתי. ותירץ, דכונת הגמ', דכמו דבכל הנך "איש איש" לא שייך למידרש כהך דרשא, אלא איצטריך לדרשא לרבות נכרים לברכת ה' ועבודה זרה, הכא נמי נילף לרבות נכרים לאזהרת עריות.

יט) גמ', אלא הנהו לרבות וכו'. הקשה **הטורי אבן,** למה לי לרבות מהכא דמוזהרין על עבודה זרה כישראל, הא נפקא לן מ"ויצו ה' אלוקים" כדאיתא **בסנהדרין** (נו.). ובשלמא איש איש ד"ברכת ה'" איצטריך לרבות כינויים, ואיש איש דעריות איצטריך לנערה המאורסה, אי נמי לנכנסה לחופה ולא נבעלה, אבל האי למאי איצטריך.

כ) [**רש"י ד"ה ואמר רחמנא לא תקרבו, לא תקרבו שלשתיכם זה אצל זה וכו'.** נראה מרש"י דפירש כוונת הגמ' ששלשה לא יעסקו יחד בעריות, ולכאורה הוא נגד מסקנת הגמ', דאין דורשין בעריות <u>ל</u>שלשה. דלמסקנת הגמ' הכי הווי ליה למימר, לא תקרבו שלושתיכם אצל הרב לדרוש בעריות. דהיינו דלאחר שאמרה הגמ' אלא אמר רב אשי וכו' חזרה מהפירוש הקודם. (ח.ו.)].

כא) רש"י ד"ה תוספות, בתוה"ד, אלמא מה לפנים קודם לעולם הוה, הקשה **המהרש"א** (חידושי אגדות) דלפי זה מאי קבעי לקמן "יכול ישאל מה למעלה וכו'", הא כבר קתני לעיל "יכול ישאל אדם קודם שנברא העולם". ותירץ, דאגב דנקט למעלה ולמטה נקט נמי לפנים.

כב) גמ', עריות בין שלא בפניו. התוס' בסנהדרין (מה.) **ד"ה אלא במה שעיניו רואות** כתבו, דהיינו דווקא ביודעה ומכירה.

כג) גמ', יחיד שואל ואין שנים שואלין. הקשה **העיון יעקב,** דילמא אפילו שנים שואלין, והא דכתיב בלשון יחיד היינו לדיוקא דקודם שנברא העולם אפילו חד אינו שואל. ותירץ, דבאמת איכא לפירושי נמי הכי. מיהו כיון דהוא ספק דאורייתא, אזלינן לחומרא.

כד) גמ', כי שאל נא לימים ראשונים. ביאר **הרי"ף** (בעין יעקב) דדרשינן מדכתיב אשר היו לפניך - למן היום וגו', והיינו דקרא מיירי בימים ראשונים "אשר היו לפניך" - ואלו הימים שקודם בריאתך. [ולפירושו מתיישב קושיית הטורי אבן באות הבאה].

דף יב ע"א

א) גמ', השתא דנפקא לן מלמקצה וכו' למה לי. הקשה **הטורי אבן** דהיה לו להקשות כן **לעיל** (יא:) בתר הא דאמרינן דאף מששת ימי בראשית יכול לשאול דכתיב לימים ראשונים, למאי איצטריך קרא דלמן היום וגו'. (ועיין באות הקודמת).

ב) גמ', אדם הראשון מן הארץ ועד לרקיע היה. בהקדמת **המגן אבות לתשב"ץ** ביאר, דהשיג בשכלו כל מה שיש בעולם ביסודות מן הארץ ועד הרקיע, מחכמת הטבע דדומם, צומח ובעל חי, ועד לרקיע והגלגלים הקבועים בו. אך בעולם הרוחני שהוא מהמלאכים ולמעלה, לא השיג מאומה. וכעין זה ביאר **המשך חכמה** (בראשית נ, י).

ג) רש"י ד"ה אחור, ב' פעמים יצרתני וכו'. הקשה **הטורי אבן, דבעירובין** (יח.) ילפינן מיניה דבתחילה בראם דו פרצופין, ולמאן דאמר התם דבראן פרצוף וזנב איצטריך האי קרא למילף "אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות".

ד) גמ', אידי ואידי חד שיעורא. הקשה **התוס' רי"ד** הא כדור הארץ כנקודה באמצע עיגול, ואם כן המרחק מקצה השמים ועד קצה השמים הוא כפול כמין הארץ ועד לרקיע. וכן הקשו **היד רמ"ה והתורת חיים בסנהדרין** (לח:).

ה) גמ', שם. הענף יוסף (בעין יעקב) כתב דאיתא **בבראשית רבה** (**ריש** פ"ח), שאדם הראשון היה ממלא כל העולם מן המזרח למערב ומן הצפון לדרום. והקשה, איך היה מתנועע לשום צד. ותירץ, דהיה בגן עדן עד שנתמעט, (**כתוס' ד"ה אידי ואידי**). עוד תירץ, דקאמר עד הרקיע לאו דווקא ממש, אלא גוזמא והכוונה שהיה גדול מאד. ואשכחן דדברה התורה והנביאים והחכמים בלשון הבאי כדאיתא **בתמיד** (כט.).

ו) תוס' ד"ה אידי ואידי חד שיעורא, ופליג אמ"ד וכו'. הקשה **הרא"ם** (דברים ד, לב) היאך אפשר דאידי ואידי חד שיעורא, הא כיון דמקצה השמים עד קצה השמים היינו מן צד המקיף במזרח עד צד המקיף במערב, אם כן הוה כפול משיעור דמן הארץ עד לרקיע, עוד הקשה אדם היכי הוה קם. ותירץ, דמקצה השמים היינו מקצה המקיף במזרח עד קצה המערב שהוא מרכז הארץ, והוא אותו השיעור שמהארץ עד לרקיע, ואין הכי נמי דמקצה השמים לקצה האחר הוא כפול משיעורא דמן הארץ עד השמים. וכעין זה כתב **המהר"ל** (באר הגולה עמוד קכ"ג) והאריך עוד בזה. **והחתם סופר בתמיד** (לב.) תירץ, דהארץ אינו עגול אלא כביצה המתארכת, ולפיכך השיעור דמהארץ עד לרקיע הוא אותו שיעור דממזרח למערב.

ז) בא"ד, שם. הקשה **הבן יהוידע** הא אוקיינוס הוא מכלל שטח הארץ, ואיך היה אדם הראשון שוכב עליו. ותירץ, דקודם החטא היה יושב בגן עדן שהוא ששים פעמים יותר משיעור העולם הזה, כדאיתא **בתענית** (י.), ואף דגן עדן התחתון הוא בעולם הזה ממש, מכל מקום אינו תופס מקום

כלל דבנס הוא עומד, וכדרך שאמרו **במגילה** (י:) דארון וכרובים בנס היו עומדים.

ח) תוס' ד"ה ישת חשך סתרו, מדכתיב סביבותיו סוכתו קדריש. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות) דהכוונה על יסוד האש, שיוצא מקו המקיף את העולם שהם הגרמים השמימיים שמהם יוצא החושך, והוא מסובב ומקיף את העולם הזה שהוא כדמיון הסוכה שהיא ארעי, דהעולם הזה הוא עולם ההפסד, דמשום דכל מורכב יפסד לבסוף.

ט) גמ', אור וחושך, מדת יום ומדת לילה. ומוכח, דיום ולילה אינם בסיבת האור והחושך. **ובפרקי דרבי אליעזר** (פי"ג) איתא דח' דברים נבראו וכו', ויש אומרים אף יום ולילה. ופירש **הרד"ל** דת"ק סבר דיום ולילה בכלל אור וחושך.

י) גמ', אור וחשך. כתב **מהר"ץ חיות** דאף דהכא חזינן דחושך הוא דבר שיש בו ממש, ולא רק העדר. מכל מקום חלוק חושך הלילה הטבעי שסיבתו העדר אור השמש, מחשך של תחילת היצירה. וכן חשך מצרים היה בלתי טבעי. (ועיין **"במראי מקומות והערות לעיון בדף היומי" פסחים** דף ד' אות מה).

יא) גמ', אור שברא הקב"ה וכו'. ביאר **השפתי חיים** (ח"א עמוד רכג), דהוא אור רוחני המאיר ומבהיר את הבריאה, פנימיותה ותכליתה בתוכן כל בריאה, ואת כל מאורע ומאורע מאיר לפרטי פרטים עד השלמת הבריאה העתידה בגילוי כבודו יתברך.

יב) גמ', אור שגנזו לצדיקים. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות) דיהיו זוכין לתענוג נפשי ליהנות מזיו השכינה על ידי התורה שנקראת אור. כמו שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור".

יג) גמ', ואור ביום א' איברי והכתיב וכו'. הקשה **המהרש"א,** אמאי לא מקשינן אגופיה דקרא דכתיב "יהי אור וגו'", הרי ביום רביעי נברא, דכתיב "ויתן אותם אלוקים וגו'". ותירץ, דאגופיה דקרא ידע המקשן, דאפשר לתרץ דנבראו בראשון ונתלו ברביעי. אבל אברייתא פריך שפיר.

יד) גמ', מסוף העולם ועד סופו. פירש **העץ יוסף** דהא דלא קאמר מתחילת העולם ועד סופו, לפי שהעולם נברא מהאמצע, וא"כ הצדדים הם סוף. והביא **דבנפש החיים** (א, א) פירש, דמסוף העולם ועד סופו היינו כל המציאות מריש העולמות, עד סוף עולם המעשה היה מאיר ובא כאחד.

טו) גמ', עמד וגנזו מהם. הקשה **הענף יוסף** אמאי ברא הקב"ה דבר, שמן הצורך יהיה לגנזו, ואם בשביל הצדיקים לעתיד לבא, הרי לא יבצר ממנו לברוא להם בהיא שעתא אור חדש. ותירץ, דכיון דאין כל חדש תחת השמש, לא יעשה הקב"ה לעתיד לבא דברים מחודשים אשר לא היו מעולם. וכן כתב **הבן יהוידע,** ותירץ עוד, דעשה כן בכדי שידעו בני האדם דהמה טורחים כדי ליטול מן המוכן להם כבר.

טז) [**גמ', כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וכו'. עמד וגנזו.** צריך ביאור מדוע לא גנז על דור אנוש שהיה קודם להם. ואולי יש לדקדק דאמרינן וראה "שמעשיהם" מקולקלים". ואם כן יש לומר דדווקא על דור המבול והפלגה שחטאו <u>במעשים</u> גנז, משום שלא רצה שישתמשו באותו אור למעשיהם המקולקלים. אבל דור אנוש חטאו בכפירה, שתלויה בלב אינו תלוי בעצם המעשה.(א.ל.) ואף דחטאו בעבודה זרה וכדאיתא **בשבת** (קיח.) מכל מקום הא כתב **הרמב"ם** (פ"א מעבודת כוכבים ה"א) דלא שממש עבדו לשמש וכוכבים, אלא שטעו לומר שרצון הבורא לחלוק להם כבוד, וכך עובדים הם את הבורא עצמו].

יז) גמ', גוער בים ויבשהו. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות) דנקט **"גוער"** לשון הוה, לפי דעתה נמי גוער בו שלא יהיה הולך ומרחיב, אבל גבי קריעת ים סוף כתיב **"ויגער"** בים סוף ויחרב, לשון עבר.

יח) גמ', היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי. כתבו **העץ יוסף ואהבת איתן** (בעין יעקב) דאתי אליבא דר' אליעזר **ביומא** (פה.), דאמר עולם מאמצעיתו נברא, דלר"י דאמר מן הצדדין נברא לא שייך לומר מרחיב והולך.

יט) גמ', שאמרתי לעולמי די. בעץ יוסף הביא לפרש דשם ש-ד-י מורה על בחינת הצמצום והגבורה, לומר עד פה תבוא. אך מדת החסד הוא להתפשט ולהאיר עד בלי די, והוא שם הוי"ה המהווה את כל ומתפשט ומרחיב לכל הצדדים.

כ) גמ', ת"ר בית שמאי אומרים וכו'. הקשה **המהרש"א** (בחידושי אגדות), הא במאמר אחד נאמרו ואיך שייך לומר דאחד קודם לחבירו. ועוד דמה ישיבו בית שמאי ובית הלל אהא דקשו קראי אהדדי, ואי היו להם שינויי אחריני אסתירת מקראות אלו, אמאי הדר קא מקשה ר"ל. וביאר, דודאי נבראו במאמר אחד, אלא דנחלקו באיזה מן היסודות התחיל העולם. וכמשל הפרי שהוא אמצעי, וסביבתו קליפותיו השומרות אותו, כן העולם הזה הוא באמצע והכל משמשין לו. אולם מאידך גיסא כל הגורמים השמיימים מניעים ומסובבים את כל המציאות. ולבית שמאי התחיל מלמעלה למטה עד לארץ, שהוא האמצע. ולבית הלל להיפך. וחכמים פליגי אתרוויהו ואמרי דזה וזה כאחד נבראו, דהיינו דתחילת בריאתו מב' הצדדין כאחד. וקושיית ר"ל בסתירת המקראות היינו אליבא דבית שמאי, דלבית הלל הא דכתיב בראשית וגו' לא אתי הכתוב לומר סדר הבריאה, אלא דנברא האור ביום הראשון. אבל לבית שמאי קשו קראי טפי, ומשני דאף דברא שמים תחילה אבל בנטיה הקדים ארץ לשמים. (ועיין לקמן אות כב.)

כא) גמ', בית שמאי אומרים. ביאר **העיון יעקב** דלבית שמאי שמים עדיפי, דהעליונים עדיפי במעלה שעיקר הבריאה בשבילם. ובית הלל סברי, דארץ עדיפא דהקב"ה בוחר בשפלים, וכדכתיב ואת דכא ושפל רוח, וזהו מדת בית הלל, ולכך נמי נקבע הלכה כמותן כדאיתא **בעירובין** (יג:). עוד כתב, דבית שמאי לטעמייהו דנח לו לאדם שלא נברא משנברא, ולכך איחר בריאתם. ובית הלל כשיטתם דנח לו שנברא, ולכך צרכי בני אדם נבראו תחילה.

כב) גמ', שמים נבראו תחילה. הצפנת פענח (מכתבי תורה רפ"ט) ביאר מחלוקתם, דלבית שמאי הצורה היא העיקר והיינו שמים המבטאים את הרוחניות, ולכך נבראת תחילה. ולבית הלל החומר עיקר שהוא קובע את התגשמות המציאות בפועל, ולכך ארץ נבראת תחילה.

כג) גמ', אמר ריש לקיש. ביאר **העין יעקב,** דבית שמאי ובית הלל נחלקו לענין נטיה, דלבית שמאי ארץ תחילה, ולבית שמאי אף בזה שמים תחילה. וכדמוכח מדברי בית שמאי דילפי מ"ואגודתו על ארץ יסדה" דהיינו גמר הנטיה, ור"ל אתי לתרץ המקראות אליבא דבית הלל דהלכא כוותיהו. (ולהיפך מדברי **המהרש"א** המובא לעיל אות יט).

דף יב ע"ב

כד) רש"י ד"ה למי, בתוה"ד, וזו השכימה עמו שנבראו כאחת, והיינו כדעת חכמים **לעיל** (בעמוד א'). **והמהרש"א** (חידושי אגדות) ביאר, דיותר

נראה דאתי כבית הלל דהארץ השכימה ונבראת תחילה, ודומיא דמשל דמצא נשים ואנשים והיינו דהנשים הקדימו.

כה) גמ', אוי להם לבריות וכו'. ביאר **הבן יהוידע** דקאי אפילוסופים המתחכמים וסומכים על השערת שיכלם, ומחליטים וקובעים על פי מראית עינם, על דברים שישנם או אינם, ואינם יודעים מה הם רואים.

כו) גמ', שם. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות) דכוונת המאמר על ענין הבחירה שניתנה לאדם לנצח היצר הרע. וזהו שאמר אוי להם וכו', שאין יודעים שהעולם תלוי בבחירת הצדיקים לטוב והרשעים למוטב, והעמודים היינו כמאמרם **באבות** (א, ב) על שלשה דברים העולם עומד וכו'. ומה שאמר **על י"ב עמודים**, היינו כדאיתא **בסוף מכות** (כד.) דבא דוד והעמידן על י"א, והי"ב הוא האמונה דהעמיד להם חבקוק. ומה שאמר **ז' עמודים**, היינו מאי דהעמידן ישעי'ה על ו', והז' הוא האמונה.

כז) גמ', וצדיק שמו. ביאר **הענף יוסף**, שהצדיק הוא תכלית כל הבריאה, דהאדם על ידי בחירתו פועל למעלה בגבהי מרומים, וכביכול מוסיף כבוד וקדושה למעלה במרכבה העליונה שראה יחזקאל.

כח) גמ', שני רקיעין הן. הקשה **הטורי אבן, דבמנחות** (לט.) איתא בפשטות גבי ציצית, דאיכא ז' רקיעים. ותירץ, דגם ר"י יודה דכך הוא. אלא קאמר דמקרא לא מוכיח טפי.

כט) תוס' ד"ה נכנס, בתוה"ד, וממנה אורה יוצאת. הקשה **הטורי אבן** דלכאורה האור מהשמש. **והשפת אמת** הקשה, דאם כן מאי קאמר דוילון אינו משמש כלום. ותירץ, דהעולם אין יכול לקבל אור השמש בלא פריסת הוילון, ועל ידי הוילון מקבלין העולם אור השמש, וזהו דקאמר דוילון אינו משמש כלום. **והמהרש"א** (חידושי אגדות) ביאר באופן אחר.

ל) [בא"ד, ומיהו שמא נראים מתוכו. וקשה דאם כן כל שכן שהשמש תיראה מתוכו. ועוד קשה דלרש"י עולה דהוילון הוא זה דמכסה את אור השמש, והא **בפסחים** (צד:) איתא דהשמש עולה בלילה מעל הרקיע או יורדת מתחת לארץ. (ט.ו.). ובספר **צבא השמים** (ח"ד מבוא ז') כתב, דמדובר כאן על ענין רוחני, עיין שם.

לא) גמ', וטוחנות מן לצדיקים. ובעין יעקב הגירסא **לעתיד לבא.** וביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות) דאי אפשר לפרש דקאי אצדיקים בדור המדבר וכדמייתי קרא דכתיב בדור המדבר, דהא האי קרא לאו בצדיקים איירי וכדכתיב לעיל מינה "כי לא האמינו באלקים". אמנם לגירסת **העין יעקב** אתי שפיר, דקאי על הצדיקים לעתיד לבא, ומייתי לקרא דדור המדבר, דלהם נמי נתן הקב"ה מאותו מן המוכן לעתיד.

לב) גמ', ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב. ובעין יעקב איתא עוד "ומה מקריב וכי תעלה על דעתך שיש לשם פרים וכבשים, אלא מהו מקריב נשמתן של צדיקים", וכתב **המהרש"א** (בחידושי אגדות) דעלה תקנו בתפילה "ואישי ישראל וכו'" וכדאיתא **בטור** (או"ח סי' ק"כ). **והתוס' במנחות** (ק"י.) **ד"ה ומיכאל** כתבו, דיש אומרים נשמותיהן של צדיקים, וי"א כבשים של אש. **ובענף יוסף** הביא מספר **חכם הרזים** (ט.) דעד שלא נחרב הבית היה מקריב כדמות קרבן ישראל, ואחר החורבן אמר לו הקב"ה דיקריב רק נפשות הצדיקים ותינוקות שלא חטאו, והם עולים לריח ניחוח. **ובמדרש הנעלם** (הובא בסדור הגר"א בפירוש יעלה ויבא) איתא, דהקרבה זו אינה כשאר קרבנות אלא כאדם המקריב דורון לפני המלך. **ובשולחן ערוך הגר"ז** (סימן קכ) כתב, דנשמות הצדיקים היינו אף בעולם הזה, והוא מה שמקריבין הצדיקים ומוסרין נפשותיהן להקב"ה על כל דיבור ודיבור היוצא מפיהם, וזו היא תפילה הנקראת עבודה שבלב, והקרבנות שהן באש ההתלהבות מיקרי "אשי ישראל", "ובתפילתם" הוא גוף התפילה שהן תיבותיה.

לג) גמ', כל העוסק בתורה בלילה. המשך חכמה (ויקרא ג, ב) ביאר בפרוש אחד, דאין כוונתם דווקא על זמן של לילה, אלא על אופן הלימוד שלומד בסתר, שלא לכבוד. דכל תכליתו היא ההתקשרות לתורה בלבד, ועל כן משיג התכלית מיד, שהיא אור התורה.

לד) גמ', הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות), דלפי שדרך המנדד שינה בלילה שיהיו פניו זועפות ביום, אמר דהקב"ה מושך עליו חוט של חסד שהוא מאיר פנים, וכדכתיב (תהילים קל"ו) "לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו" הרי דהארת פנים הוא ממדת החסד.

לה) גמ', חשות ביום מפני כבודן של ישראל. שנאמר יומם וגו'. ביאר **הבן יהוידע,** דהתפילה שמתפללין ישראל ואומרים דברי שבח והודאה להקב"ה הוא חסד גדול מהשם יתברך, וכמו שפירשו קמאי ז"ל הקרא **בתהילים** (ס"ג ד') "טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך" והיינו דטוב החסד הזה יותר מן החיים עצמם. וזהו שאמר "יומם יצוה ה' חסדו", דהיינו שיצווה אותנו בחסדו להתפלל לפניו. "ובלילה שירה עמי", שהיא שירת המלאכים.

לו) גמ', מאכילין אותו גחלי רתמים. ביאר **הענף יוסף,** דהוא מדה כנגד מדה, שגחלי רתמים הם אמצעי בין הכח הטמון, לבין הבפועל דהשלהבת, ומאחר שהתחיל לנפוח באור שלהבת התורה ופסק באמצע ולא השלימה, נענש בגחלי רתמים.

לז) גמ', שם. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות **עבודה זרה** ג:) דאף דבקרא כתיב "שורש רתמים". נקט גחלי, לפי שהעוסק בדברי שיחה בא על ידי זה לדבר לשון הרע שנמשל לגחלי רתמים כדכתיב "חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים".

לח) גמ', דוד בקש עליהם והורידם לארץ. הקשה **העיון יעקב** מדוע דוקא דוד בקש עליהם והורידם לארץ. ותירץ על פי מה דאיתא **בילקוט** (מלכים יח, רמז רי"ג). דאף שהיו יודעין תינוקות שבדורו של דוד לדרוש מ"ט פנים לטהור ומ"ט פנים לטמא, ולא טעמו טעם חטא, מכל מקום היו יורדין למלחמה ונופלין, לפי שהיו בהן דלטורין. ועל זה ביקש דוד "רומה על השמים אלוקים", וסלק שכינתך מביניהם. ולכך קודם שבא דוד, היתה עיקר השכינה בתחתונים, והיו האוצרות שלג למעלה שלא במקום שכינה. וכיון דבקש דוד שתחזור שכינה למעלה, הוצרך להוריד לאותן אוצרות שלג למטה, כדי שלא יגור במגורו רע.

דף יג ע"א

א) גמ', מה תשובה השיבתו בת קול לאותו רשע. כתב **העיון יעקב** דאף על גב דכתיב "אל תען כסיל כאיוולתו", היינו דווקא דלאדם אסור להשיבו, אבל בת קול שאני.

ב) גמ', שהמריד כל העולם כולו עליו. בפסחים (צד:) הגירסא עלי. ופירש **רש"י** (שם) **ד"ה שהמריד,** השיא עצה לאנשי דור הפלגה לבנות מגדל להלחם בצבא השמים, שהוא היה מלך בבבל כדכתיב (בראשית י) "ותהי ראשית ממלכתו בבל".

ג) גמ', בן בנו של נמרוד הרשע. אלא על שם מעשיו. הקשה **הטורי אבן,**

דלא יתכן דעל שם מעשיו יקראוהו בן בנו. וגבי אחשוורוש אמרינן **במגילה** (יא.) אחיו של ראש ובן גילו של ראש, אלמא דאחיו ובן גילו קרינן על שם מעשיו, אבל בן בנו לא מצינו אלא אם כן הוא מזרעו. **והאהבת איתן** (בעין יעקב) כתב, דשפיר מצינו דקרינן בן על שם מעשיו. **בבבא בתרא** (קט:) גבי יונתן בן גרשם בן מנשה. דאיתא התם, והלא בן משה הוא אלא מתוך שעשה מעשה מנשה תלאו הכתוב בו, ומכאן א"ר יוחנן משום רשב"י, שתולין הקללה במקולקל. וכן מצינו **בסנהדרין** (פב:) גבי זמרי בן סלוא שנקרא בן הכנענית, לפי שעשה מעשה כנען. וכן **בירושלמי** (סוף פ"ט) **דיבמות** על הפסוק "בת בבל השדודה" שעשתה כמעשה בבל. אבל **רש"י בפסחים** (צד:) **ד"ה בן בנו** כתב, דלאו דווקא בן בנו אלא כלומר מזרע נמרוד, וצריך לומר דמזרעו היה מן האם ואף שהיה נבוכדנצר כשדי.

ד) תוס' ד"ה ורגלי החיות, בתוה"ד, דקרי עליה מכל אבקת רוכל תנא וכו'. **בשו"ת רדב"ז** הקשה דהא נהג כבני ארץ ישראל דעבדי רק יום אחד. וכן הוכיח **בנודע ביהודה** (תנינא או"ח קיג), מדחתם בפיוטיו שהיה מקרית ספר, ותמה על הוכחת תוס'. ותירץ, דהוכיחו מראש השנה שאף בירושלים עושין ב' ימים, והיה לו לתקן קרובץ ביום השני. **והרדב"ז** דחה תירוץ זה, דהא יום ב' דראש השנה הוא כיומא אריכתא, וסגי בקרובץ אחד לשניהם.

ה) בא"ד, רבי אלעזר בן רבי שמעון. **ובשו"ת הרשב"א** (ח"א תס"ט) כתב, דהוא רבי אלעזר בן ערך.

ו) גמ', אלא לאב"ד. הקשה **המהרש"א** (חידושי אגדות) היאך אמר ר' יוחנן לר' אלעזר, "תא אגמרך מעשה מרכבה", הא רבי אלעזר לא היה אב"ד, ולישנא דקאמר ולכל מי שלבו דואג ניחא, דרבי אלעזר ודאי לבו דואג היה. אבל לאיכא דאמרי, דבעינן תרתי, אב"ד ולבו דואג, תיקשי. ותירץ, דהכא מיירי במי שאינו חכם ומבין מדעתו, דאפילו הכי אי הווי אב"ד, ולבו דואג מלמדין אותו ראשי פרקים. אבל מי שמבין מדעתו אפילו דאינו אב"ד, מלמדין אותו מעשה מרכבה גופייהו, ולא רק ראשי פרקים. ורבי אלעזר הוה חכם ומבין מדעתו כדמוכח בסוגיין. **והעיון יעקב** כתב דאב"ד לאו דווקא, דהא רבי אלעזר לא היה אב"ד, אלא כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום, שראוי למנותו אב"ד, ונתמלא כריסו בתורת הנגלה, והוא ירא ה', מותר למסור לו ראשי פרקים.

ז) גמ', אין מוסרין דברי תורה לעובד כוכבים. הקשו **תוס' ד"ה אין,** תיפוק ליה דגוי העוסק בתורה חייב מיתה כדאיתא **בסנהדרין** (נט.), ואי אייריי בז' מצוות שלהן הא מצוה ללמדם. ותירצו **המהרש"א** (חידושי אגדות) **והבן יהוידע,** דהכא לא אמרו אין "מלמדין" אלא אין "מוסרין". דהיינו דאף בז' מצוות דידהו, מכל מקום אין מגלין להן טעמן וסוד ענינם, וזהו דמייתי קרא ד"ומשפטים בל ידעום" דאף המשפטים דידהו, בל ידעום טעמם וסוד ענינם. **והעיון יעקב** ביאר, דאין מוסרין היינו בכתב הכתוב בתורתינו, לפי שאותיות התורה קדושות הן, וכולן שמותם של הקב"ה. **והענף יוסף** ביאר, דקאמר הכא אין מוסרין "דברי תורה" דהיינו תורה שבעל פה דעלה ליכא חיוב מיתה, וכדאמרינן הכא דמכל מקום אין מוסרין אף דברי תורה אלו. **והבן יהוידע** תירץ עוד, דחיוב מיתה איכא רק על לימוד הלכות, אבל שארי סיפורי דברים כחומש בראשית וכיוצא בזה ליכא חיוב מיתה, והכא אשמועינן דגם זה אין מוסרין להם. **והשפת אמת** תירץ, דרק בתורה ממש חייב מיתה, אבל למסור לו דין או הלכה אינו בכלל האיסור, ולכך הוצרכה הגמ' לקרא ד"משפטים בל ידעום".

ח) גמ', דברים שהן מתוקים מדבש וחלב. ביאר **העיון יעקב** דמדמה להנך, שהאוכל הרבה מהן גורם להקאה. כדכתיב (משלי כ"ה) "דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאות". הרי דאך מעט מהם טוב למאכל, וכן סתרי תורה אין לעיין וללמוד בהם יותר מדי, אלא ראשי פרקים בעלמא. (ועיין לקמן דף יד אות טו)

ט) גמ', א"ל הן הן מעשה מרכבה, הקשה **המהרש"א** (בחידושי אגדות) דכיון דעד כאן מעשה מרכבה מהו שבקשו ממנו סבי דפומבדיתא ללמוד עוד. ותירץ, דמה שאמרו לו תנינן בהו עד ויאמר אלי, היינו בראשי פרקים, והם בקשו לגמור להם כולה מילתא, ואמר להם דדי לכם בראשי פרקים.

י) גמ', א"ל לא קשאי. כתב **המהרש"א** (בחידושי אגדות) דמכאן תשובה לאותם אנשים שבדור הזה שמבלין כל ימיהם בחכמת הקבלה גם בילדותן, וכן ממה שאמר רבי אלעזר לר' אסי אי זכאי גמירתא מר"י רבך לסבי. חזינן דהיו מרחקין עצמן מללמוד וללמד חכמה זו, כדאמר להו ר' יוסף לסבי דפובדיתא, תנינא בהו דבש וחלב וכו'.

דף יג ע"ב

יא) גמ', שלא יאמרו אומות העולם ביד אומה שפלה מסר הקב"ה את בניו. כתב **המהרש"א** (בחידושי אגדות) דהא דאיתא **בסנהדרין** (צו.) דנבוכדנצר זכה למשול בשכר ד' פסיעות שפסע לכבוד הקב"ה, היינו למשול על ישראל. והא דזכה לכבוש את כל העולם כדאמרינן הכא. היינו שלא יאמרו ביד אומה שפלה וכו'.

יב) גמ', יחזקאל דומה לבן כפר. עיין **רש"י ד"ה ראה ישעיה, ותוס' ד"ה לבן כפר. והמהרש"א** (חידושי אגדות) ביאר, על פי מה דאיתא **בברכות** (נח.) מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. ולפי שיחזקאל היה בן כפר מהכהנים אשר בענתות, ולא היה רגיל במלכותא דארעא, לכך תמה אף על מלכותא דרקיעא. מה שאין כן ישעיה דהיה בן כרך ונתגדל בירושלים בין מלכים, וכדאמרינן **במגילה** (י:) אמוץ [אביו של ישעיהו] ואמציה [מלך יהודה] אחים היו, לפיכך לא היה מתמה אמלכותא דרקיעא.

יג) גמ', יחזקאל ביקש עליו רחמים והפכו לכרוב. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות), דמלאכים העומדים לפניו יתברך יש מהם מיימינים המלמדים זכות, ויש משמאילים המלמדים חובה. ואם כן פני השור דהוא משמאל, מהמלמדין חובה. ולכך ביקש רחמים והפכו לכרוב, שהוא צורת אדם כדי ללמד זכות ולבקש רחמים על ישראל שנקראו אדם.

יד) גמ', אותן שאומרים בהם שירה, ורבנן אמרי אותן שמכסין בהן את רגליהם. הקשה **המהרש"א** (בחידושי אגדות), דבשלמא למאן דאמר דנתמעטו אותן שאומרים שירה, היינו דשייך לחורבן בית המקדש, וכדאמר בסמוך, דבחורבן הבית נתמעט השירה לפניו. אבל למאן דאמר דאותן שמכסין בהן רגליהן, מאי שייטא לחורבן בית המקדש. ותירץ, דלפי מה דאיתא **במדרש** (ישעיהו ו') דבשתים יכסה רגליו, לפי שהם ככף רגל של עגל, כדי שלא להזכיר חטא העגל, ניחא. דנתמעטו כנפים אלו בשעת החורבן שנזכר אז חטא העגל וכמו שנאמר "וביום פקדי ופקדתי", שאין לך פורענות שאין בה אף משום חטא העגל, כדאמרינן ב**סנהדרין** (קב.). אולם כתב דבסוגיין מבואר דמכסין רגליהן משום צניעות דלאו אורח ארעא לגילויי קמיה רביה.

טו) גמ', אשר קמטו ולא עת נהר יוצק יסודם. ביאר **המהרש"א** (בחידושי

אגדות), דלפי דרש זה דקאי ארשעים הרי "ולא עת" מחובר למעלה, דאשר קמטו מלהבראות בעתם קודם מתן תורה, ונבראו אחר כך שלא בעתם בכל דור ודור, לכך נהר יוצק יסודם.

דף יד ע"א

א) גמ', אשר קמטו לברכה הוא דכתיב. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות), דלפי זה "בלא עת" מחובר למטה. דהיינו דתלמידי חכמים המקמטין עצמן בעולם הזה שהוא עולם הזמני והעתי, בעולם הבא שהוא "בלא עת", דהיינו שאינו עולם הזמני. יהיה זוכה שיגלה להם הקב"ה סודו של נהר זה. והוא רמז לתענוג הנפשי שיהיה לצדיקים בעולם הבא, וכדאיתא **בתענית** (כה.) גבי רבי אלעזר בן פדת, דאמר לו הקב"ה, יהבינא לך לעלמא דאתי י"ג נהרות מושכין אפרסמון דמענגת בהו.

ב) גמ', ל"ק אחד לו ואחד לדוד. הקשה **הטורי אבן** הא רבי עקיבא הדר ביה, כדאמר בסמוך דקיבלה רבי עקיבא מרבי יוסי הגלילי דלעולם אחד לדין ואחד לצדקה. ותירץ **הבן יהוידע**, דכוונת רבי עקיבא דאחד לדוד היינו על ספירת מלכות שנקראת דוד, וכדאיתא **בזוהר הקדוש** (ח"ג פ"ד.), ור' יוסי ידע דלזה נתכוין, אלא דאמר לו שיאמר בלשון דין וצדקה ולא באופן שיטעו בדבריו ויסברו דכוונתו לדוד המלך, וכוונת רבי עקיבא אחד לדוד ואחד לו היינו דהאחד לדין ואחד לצדקה.

ג) גמ', משען אלו בעלי מקרא וכו'. ביאר **המהרש"א** (ח"א), דתורה שבכתב היא ודאי המשען שיסמוך עליה האדם בכל מעשיו, אבל המשנה קראה <u>משענה</u> שהיא כנקבה לגבי המקרא, שאין לסמוך עליה, כדאיתא **בסוטה** (כב.), התנאים מבלי עולם שמורים הלכה מתוך משנתם. "ומשען לחם אלו בעלי תלמוד", דהיינו כמו שהלחם הוא עיקר מזון הגוף, כך התלמוד הוא מזון הנפש. וקראו לשון זכר, להורות שיש לסמוך על תורה שבעל פה. כדאיתא **בבבא מציעא** (לג.) תלמוד אין לך מדה גדולה מזו.

ד) גמ', גבור זה בעל שמועות, איש מלחמות זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות), דכמו הגבור יש בכוחו לעשות גבורות, כן בעלי השמועות מוכנים הם בידם ובכחם. ו"איש מלחמות" היינו, אף מי דאין בכוחו וגבורתו לנצח, מכל מקום אחרי שיודע בתחבולות מלחמה, מנצחו. כן מי שיודע לישא וליתן וכו' מתוך חריפותו שיודע במלחמתה של תורה אף אם אין בידו שמועות, יבוא על אמיתתה. **והענף יוסף** הקשה על דבריו, דלהדיא אמרינן **בסנהדרין** (מב.) אקרא דבתחבולות תעשה לך מלחמה, במי אתה מוצא מלחמתה של תורה, במי שיש בידו תחבולות של משנה, ופירש **רש"י ד"ה לעמוד על בוריה**, לא באדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות הרבה, כי מהיכן יתגלה הסוד וכו'. משמע דאי אפשר לעמוד על אמיתתה אלא בבעל שמועות, ולכך פירש דגרסינן "גבור" זה המתגבר ביצרו, ואיש מלחמה וכו' והיינו על ידי שמועותיו. [ומבואר **במדרש רבה רות** (פ"ד ג'). דאיתא התם (על בועז). יודע נגן, במקרא. וגבור חיל במשנה. ואיש מלחמה, שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. וביאר **הרד"ל** (אות ג'), וגבור חיל במשנה, שהיה גורסן בעל פה, <u>וצריך כח וגבורה לחזור על משנתו תמיד שלא ישכח</u>. [הרי דענין החזרה התמידי נובע מכח הגבורה, והוא משום שחזרה שאין בה בשעת הלימד ממתיקות הפלפול, צריך להתגבר על יצר העצלות כדי לעשותה].

ה) גמ', שיודע לישא וליתן בחמישה חומשי תורה. ביאר **הבן יהוידע**, שמחבר הלכות פסח עם הלכות שבת, ונזיקין עם טומאה וטהרה, וטומאה וטהרה לסוכה ולולב, וכיו"ב שחורז ומחבר זה עם זה ולומד מזה על זה.

ו) גמ', תלמיד המחכים את רבותיו. ביאר **הבן יהוידע**, שמחכים בריבוי שאלות וקושיות, וכדרך שמצינו **בבבא מציעא** (פד.) דר' יוחנן נצטער מאד בחסרונו של ריש לקיש, לפי שהיה מקשה לו כ"ד קושיות בכל ענין וענין ומתוך כך רווחא שמעתתא בידן.

ז) גמ', הכל לפניו כחרשין בשעה שפותח בדברי תורה. ביאר **הבן יהוידע**, שפותח בקושייתא אלימתא שאין מי שיכול לתרצן, והכל מוכרחין להטות אזנם לשמוע תירוציו. ולא כמי שפותח בקושיות קלות שיש לשומעין פה לומר לו, אין זו קושיא ואינו דקדוק.

ח) גמ', ולא נתקררה דעתו. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות), על פי הגמרא **בסנהדרין** (צז.) דבעקבתא דמשיחא יראי חטא ימאסו ונערים פני זקנים ילבינו, וכיון דקללה זו הוי סימן לביאת המשיח נתקררה דעתו.

ט) גמ', הוה ליה למימר גמר ושכח. משמע דשכחה אינה חרפה, והקשה **העיון יעקב, דרש"י בפירוש התורה** (ויקרא פ"י, כ) פירש על הפסוק וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו דהודה ולא בוש לומר לא שמעתי, אלא שמעתי ושכחתי. הרי דלומר שכחתי הוי בושה טפי. ותירץ, דלמשה לא הוה בושה אם יאמר לא שמעתי, כיון דלא לימדו הקב"ה, לא כן אנן דיכולין לשמוע מאחריני. ועוד תירץ, דאחר דמשה לא בוש לומר שכחתי, שוב אינה בושה לומר כן, דהא אף משה אמר כך.

דף יד ע"ב

י) גמ', בני לא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן וכו'. הקשה **המהרש"א** (בחידושי אגדות), כיון דרבי יוחנן בן זכאי סבר דרבי אלעזר בן ערך אין ראוי ללמדו מעשה מרכבה, משום דאינו חכם ומבין מדעתו. היאך למדו קודם דבר אחד, וכמו שאמר רבי אלעזר בן ערך "תרשני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני". ותירץ, דמה שלימדו רבי יוחנן בן זכאי קודם לכן היה קודם שנשתכח תלמודו כמבואר **בשבת** (קמז:) **ובאבות דר"נ** (ספי"ד) דהיה חכם ומבין מדעתו. אבל הכא מיירי לאחר מיכן. ולא רצה ללמדו, עד שאמר לפניו מעשה מרכבה, והראהו דעדיין יודע וזוכר מה שלימדו. [אמנם **בקהלת רבה** (פרשה ז') איתא <u>דלאחר שנפטר רבי יוחנן בן זכאי</u> הלך לו רבי אלעזר בן ערך לדיומסית, וישב שם עד ששכח תלמודו. ודלא כדמשמע **באבות דרבי נתן** (שם) דהיה זה בחיי רבי יוחנן בן זכאי, (ט.ו.)]. עוד תירץ, שמדרך ענוה אמר דבר "שלמדתני" אף שלא למד ממנו, והביא **שבירושלמי** לא גרס שלמדתני. **והבן יהודע** תירץ, דהא דקתני במתניתין דאין מלמדין, היינו כל מעשה המרכבה, אבל ראשי פרקים מלמדין וכדאיתא **לעיל** (יג.), ומה שלימדו רבי יוחנן בן זכאי מקודם, הוה רק ראשי פרקים.

יא) גמ', תחת הזית. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות), דהוא רמז למאור תורה, וכדאיתא **בברכות** (נז.) הרואה זית בחלום וכו', הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה.

יב) גמ', וירדה אש מן השמים. ביאר **המהרש"א** (חידושי אגדות), דירדה להם בשכלם מן השמים אש המרכבה, כמראה אשר ראה יחזקאל.

יג) גמ', נתן בן לאברהם אבינו. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות), דכמו דאברהם נתן לבו מעצמו לחקור על אמונה זו במעשה מרכבה ומעשה בראשית כמבואר בספר יצירה המיוחס לאברהם אבינו, כך רבי אלעזר בן

ערך יודע מעצמו להבין ולחקור במעשה מרכבה.

יד) רש"י ד"ה נכנסו לפרדס, עלו לרקיע על ידי שם. **ובערוך** פירש, דכינהו פרדס, דכשם שגן עדן דגנוז לצדיקים נקרא גן, כן אותו מקום הוא בערבות שהנשמות של הצדיקים גנוזות בו.

טו) גמ', פן תשבענו והקאתו. הרמב"ם (**במורה נבוכים** ח"א פל"ב) ביאר, דדומה החכמה למאכל הערב ביותר והוא הדבש, דטבעו שכאשו ירבה באכילתו יקיא, וללמדך דעם כל גדלותה ועוצמתה של החכמה, מכל מקום אם לא ישמור עצמו לבלתי יטעה, יהפך לו החכמה לחסרון, ויאבד הכל, ולכך כתיב פן תשבענו "והקאתו" ולא כתיב פן תשבענו וקצת בו.

טז) גמ', כל שבארצכם לא תעשו. התוס' בשבת (קי:) **ד"ה ת"ל** ביארו, דדרשינן מ"בארץ" וכדפירש **בשאילתות דרב אחאי** (אמור סימן ק"ה), דכיון דחובת הגוף הוא מה לי בארץ מה לי בחוצה לארץ, ועל כרחך דאתי לריבוי כל שבארץ. [אבל מ"כם" ד"ארצכם" ילפינן **בשבת** (שם) דאסור לסרס אדם ודרשינן בכם לא תעשו].

יז) תוס' ד"ה בתולה, בתוה"ד, שאף היא בכלל האיסור. הקשה **הטורי אבן, דבכתובות** (יג.) גבי היתה מדברת עם אחד, נמי אמר רבן גמליאל דנאמנת, ופליג רבי יהושע ואמר אינה נאמנת לומר לכשר נבעלתי, להכשירה לכהונה. והא אשה נמי מוזהרת באיסור זונה לכהן כדאמרינן **ביבמות** (פד.) "לא יקחו" מלמד שהאשה מוזהרת על ידי האיש, ואפילו הכי אינה נאמנת לר' יהושע. **ובהגהות ברוך טעם** תירץ, על פי שיטת **הר"א ממיץ** שהובא **בתוס' בנדרים** (צ:) **ד"ה חזרו לומר,** (וכן ציין **הגאון רבי עקיבא איגר** הכא בגליון הש"ס) דהיכא דאיהו אינו מוזהר גם האשה אינה מוזהרת, דאיסור האשה תלוי באיסור הבעל, כדאמרינן **ביבמות** (שם) דכל היכא דאיהו מוזהר איהי מוזהרת. וכל זה דווקא באיסור זונה לכהן, אבל באיסור בעולה לכהן גדול דילפינן מדקרינן "יקיח", הרי איכא עלה הך איסורא אף בלאו איסור הכהן גדול, משום דאין איסורה תלוי באיסורו.

יח) תוס' ד"ה בתולה, ואי שכיחא דשמואל מהימנא. **המשנה למלך** (פי"ז מאיסורי ביאה הי"ג) ביאר דבריהם, דפסול בעולה לכהן גדול תליא בהשרת הבתולים, ולכך אי שכיחא דשמואל נאמנת דהיא בתולה ומותרת לכהן גדול, ואי לא שכיח דשמואל אינה נאמנת דתלינן דנבעלה ואין לה בתולים, ופשט להו בן זומא דנאמנת, ואף דלא שכיחא דשמואל, מכל מקום תלינן שעיברה באמבטי. וכתב, דבן זומא דלא כהלכתא, דבעלמא חזינן דתליא אי נבעלה ולא בהשרת הבתולים. **והחזון איש** (אבן העזר י"ד סקי"א) כתב, דתליא בב' פירושי **רש"י ד"ה בתולה,** דלפירוש השני דמיירי בנשאה הכהן גדול ומצא לה בתולים, ודאי הספק אי חיישינן לדשמואל ואינה נאמנת או דלא חיישינן, ותלינן באמבטי ותהא נאמנת. ולפירוש זה הך דין בתולה לכהן גדול תליא באם נבעלה ולא בהשרת הבתולים. ואכן **בהגהות הב"ח** (אות כ) גרס בדברי תוס' "ואי לא שכיחא דשמואל מהימנא" והיינו דתלינן באמבטי, אבל אי שכיחא דשמואל לא מהימנא דבעולה היא דבאמת תלוי בנבעלת.

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דף היומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היומי ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 10:30 - 9:30

בבית הכנסת 'שע"י קהילת אשכנז' רחוב חתם סופר 2 קרית ספר מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...
יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"ב פט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 052-7113060 Dafyomi@okmail.co.il
http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124

בס"ד

כולל הדף היומי

KOLEL DAF HAYOMI

בבית המדרש 'קהילת אשכנז' רחוב חתם סופר 2 קרית ספר מודיעין עילית

Beth Hamedrash Kehilat ashkenaz Kiryat Sefer

מיסודה של עמותת "משולי ערמת" ע.ר. מס' 58-036-7-778

קרית ספר, אלול תשע"ד

עם פרוס השנה החדשה והימים הנוראים אשר בפתחה,

נשגר קמיה ידידנו הנכבדים לומדי והוגי הדף היומי בעיון די בכל אתר ואתר

המסתייעים בלימודם בפירות עמל רבני הכולל בעיונם בעלון

"מראי מקומות לעיון בדף היומי"

יתן ה' שכב' הי"ו וכל הנלווים אליו יזכרו ויכתבו בספרן של צדיקים גמורים, בספר חיים וברכה, ספר שלום ופרנסה טובה. ושהזוכר יצוריו לחיים ברחמים יחדש עליהם שנת רחמים וחיים, שנת ישועה והצלחה, שנת בריאות ורצון, שנת ריבוי זכויות ונחת.

ומכאן פונים אנו בקריאה של חיבה.

אנא תנו גם אתם כתף לעזרנו במלאכת הקודש, משא בני קהת ארון הקודש "כולל הדף היומי" בקרית ספר בארץ ישראל להיות שותפים בהרחבת יריעותיו

למען נוכל להמשיך במפעל הגדול הזה לזכות ולהשפיע שפע וקנין תורה ללומדי הדף היומי בפרט, ולומדי התורה בכלל. ובפרט בעת קשה זו.

"עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר"

כתיבה וחתימה טובה

בשם רבני הכולל שליט"א וההנהלה

הרב יוסף ברסלויער

ראש הכולל

כולל לאברכים מצוינים הלומדים דף היומי בעיון
Kolel for talented avrechim learning Daf Hayomi in depth

הכשרת מגידי שיעורים
To train Professional Magidey Shiurim

שיעורים בדף היומי בכל שעות היום
Daf Hayomi Shiurim all day

חיבור עריכה והוצאה לאור עלון "מראי מקומות לעיון בדף היומי"
Publicizing Of "Marei Mokom Leiun Badaf Hayomi"

ספריה לעיון והשאלה
Research & lending library

מכון להוצאת ספרים
Institute for Publishing

שירותי מחשב להוצאת ספרים
Computer services for Torah Research

כתובת בארץ ישראל: 'משולי ערמת' רחוב שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית טל' 08.9741714

בנק פאג"י סניף מודיעין עילית (180) מס' חשבון 409781665